

Institutul European din România

Studiul nr. 9

Sistemul de asigurări de pensii în România în perioada de tranziție: probleme majore și soluții

Autori:

Prof. univ. dr. Marian Preda – coordonator

Drd. Cristina Doboș

Drd. Vlad Grigoraș

Mulțumiri

Acest raport este rezultatul efortului comun al celor trei membrii ai echipei; deși sunt porțiuni la care se poate vorbi despre o contribuție majoritară a unuia dintre noi discuțiile, observațiile, completările din procesul de redactare fac din raport un adevărat produs de echipă.

Mulțumim pentru sprijinul acordat Institutului European din România, domnului Nicolae Idu care este un strălucit inițiator de proiecte și care a sprijinit și proiectul de înființare a centrelor de studii europene printre care și Centrul de Studii Europene în Politici Sociale și Ocuparea Forței de Muncă din Universitatea București, centru din care și noi facem parte.

Un sprijin deosebit am primit de la echipa proiectului, pe care am simțit-o tot timpul alături, în special de la d-na Gabriela Drăgan, coordonatoarea proiectului și de la domnul Marius Spiridon, responsabilul privind studiul nostru, cu amândoi având o colaborare utilă, eficientă și plăcută în plan intelectual dar și uman. Domniilor lor și tuturor celorlalți membrii ai echipei le mulțumim călduros.

Se cuvine să mulțumim tuturor membrilor “grupului de interes” pentru faptul că au citit studiul trimis de noi și în special persoanelor care în cadrul întâlnirii grupului au venit cu puncte de vedere și ne-au făcut sugestii pertinente.

Acest studiu nu ar fi fost publicat fără avizul consiliului științific al IER deci se cuvine să le mulțumim membrilor săi pentru această contribuție la procesul de apariție a raportului.

CUPRINS

CUPRINS	3
REZUMAT	4
1. INTRODUCERE	10
2. FACTORI ACTUALI CE DETERMINĂ EVOLUȚIA SISTEMELOR DE PENSII	11
3. CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND ASIGURĂRILE SOCIALE.....	16
4. DESCRIEREA EVOLUȚIEI SISTEMULUI ROMÂNESC DE PENSII.....	18
5. PROBLEMELE MAJORE ALE SISTEMULUI DE PENSII DIN ROMÂNIA.....	26
6. POSIBILITĂȚI DE REDRESARE A FONDURILOR DE PENSII.....	33
6.2 CÂTEVA CONSIDERAȚII TEORETICE DESPRE ECHILIBRUL FONDURILOR DE PENSII ÎN FLUX (PAYG).....	34
7 INTRODUCEREA PENSIILOR ALTERNATIVE (PILONII 2 ȘI 3) ȘI POSIBILELE CONSECINȚE ALE ACESTEIA	41
8. IMPACTUL INTEGRĂRII SISTEMULUI ROMÂNESC DE PENSII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN	54
9. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	58
BIBLIOGRAFIE.....	64

REZUMAT

Procesele socio-demografice și economice care caracterizează ultima perioadă (îmbătrânirea populației, reducerea populației active, problemele macroeconomice în principal ale țărilor în tranziție, etc.) și care se vor accentua în deceniile următoare transformă problema protecției sociale a persoanelor vârstnice și în special problema administrării mai eficiente a sistemelor de pensii într-o provocare fundamentală atât pentru țările dezvoltate cât și pentru cele aflate în tranziție.

Pentru România problema este agravată de întârzierea alarmantă a reformei, de deciziile greșite, de lipsa de viziune și strategii coerente în domeniu. În acest context, pe lângă problemele majore ale tuturor țărilor foste comuniste care au înregistrat un declin economic și o reducere a numărului de salariați (cei care susțin sistemul de pensii prin contribuții) România se confruntă și cu incompletitudinea sistemului de pensii care se rezumă în continuare la pilonul I, componentele ocupaționale și voluntare administrate privat fiind încă în stadiu de proiect și necesitând ani buni până la implementare și la apariția efectelor. De asemenea, fenomene întâlnite și în alte țări în tranziție (ba chiar și în țări dezvoltate occidentale în ultimele decenii) precum pensionările anticipate și scăderea vârstei medii reale de pensionare sau susținerea pilonului I cu fonduri bugetare au fost la noi mult mai accentuate și au condus la o creștere exagerată a numărului de pensionari și la o reducere alarmantă a vârstei medii reale de pensionare.

Studiul de față descrie cadrul în care schimbările precedente sau anticipate s-au petrecut și este probabil să se petreacă în viitor, pentru a se putea concepe o politică coerentă și eficientă în sfera pensiilor.

Sistemele de pensii din întreaga lume (la diferite standarde de dezvoltare, experiențe politice, sisteme de guvernare, etc.) se confruntă cu probleme ce inevitabil se vor croniciza în anii ce vor urma.

După 1989 țările Europei centrale și de est s-au confruntat cu un dezechilibru în creștere între resursele disponibile și cele necesare pentru asigurarea pensiilor. Acest dezechilibru a avut ca principale *cauze*:

- scăderea activității economice și creșterea șomajului, ce au dus la reducerea numărului de contribuabili
- creșterea ratei de dependență prin amplificarea numărului de pensionari ca urmare a pensionării anticipate realizate în primii ani după 1990 (în vederea limitării parțiale a creșterii șomajului)
- ineficiența parțială a sistemelor de colectare a contribuțiilor, creșterea evaziunii fiscale și a sectorului informal al economiei
- creșterea inflației ce a avut ca efect erodarea beneficiilor de pensii

Erodarea beneficiilor și indexarea insuficientă, cât și inechitatea mecanismelor de alocare și indexare au produs inegalități majore între persoane cu contribuții reale egale dar cotizate în perioade diferite.

Reformarea sistemului de pensii din România a devenit astfel o necesitate după 1990 și pentru aceasta au fost luate două tipuri de măsuri menite să redreseze problemele apărute:

- măsuri pe termen scurt, de urgență, care nu au rezolvat însă decât parțial unele probleme: ajustarea beneficiilor prin indexare repetată ca răspuns la deteriorarea lor de către inflație
- o reformă propusă a fi pe termen lung și care s-a materializat pe de-o parte în separarea fondurilor de pensii și a administrării lor de către bugetul și administrația centrală a statului (proces realizat nu numai în România dar și în Albania, Cehia, Ungaria, Slovacia), iar pe de altă parte în modificări realizate prin noua lege din 2000: prelungirea perioadei de cotizare și înăsprirea condițiilor pentru pensionare anticipată.

Astfel, până în 2001, la intrarea noii legi în funcțiune, problemele financiare ale sistemului au fost rezolvate doar parțial, în general cu soluții “ad hoc”, fără o strategie de termen lung, ceea ce a creat inechități destul de serioase în sistem.

Ca urmare a politicilor ineficiente luate după 1989, sistemul de pensii din România s-a confruntat cu probleme extrem de grave în perioada de tranziție:

1. *Inechitatea calculării pensiei pentru persoane pensionate în perioade diferite.*
2. *Amânarea reformei sistemului și instabilitatea legislației în domeniu.*
3. *Scăderea numărului de contribuabili* de la peste 8 milioane în 1990 la aproximativ 4,5 milioane în prezent, ceea ce a cauzat o criză importantă a finanțării fondurilor de pensii.
4. *Creșterea alarmantă a numărului de pensionari* (de la 3,5 milioane în 1990 la 6,11 milioane în ianuarie 2004):

Creșterea numărului de pensionari s-a înregistrat pe următoarele căi:

- *Prin includerea în sistemul general de pensii a pensionarilor din agricultură (aproximativ 1,7 milioane, număr redus apoi la 1,512 milioane în ianuarie 2004).*
- *Prin nenumăratele pensionări anticipate aprobate de guvernele din ultimii 14 ani.*
- *Prin creșterea artificială a numărului de pensionări datorită invalidității multe dintre ele suspecte, frauduloase dar nedepistate și astfel neanulate din cauza deficitului de control și de sancțiuni în sistemul de asigurări. În prezent, 805.000 persoane (13% din total pensionari) sunt pensionate pentru invaliditate. Surprinde ponderea foarte mare a celor cu invaliditate de gradul II (73%), mult mai mica decât a celor cu gradul III, respectiv gradul I. Pensionările anticipate și pensionările pentru invaliditate au condus la o vârstă medie reală de pensionare de aproximativ 52-53 de ani în anii 2001-2003.*

5. *Rata de colectare mică (neplata contribuției de către unii angajatori, în special din sectorul public)*
6. *Nedeclararea veniturilor reale*
7. *Rata redusă de acoperire cu asigurări de pensii a populației active*
8. *Amânarea introducerii soluțiilor complementare celor parametrice (introducerea Pilonilor 2 și 3, a pensiilor administrate privat)*

Practic, din cauza creșterii populației vârstnice și a diversificării nevoilor specifice acesteia este nevoie de o **nouă echilibrare a raportului dintre resursele pentru pensii pe de-o parte și alte asigurări sociale/alte cheltuieli, pe de altă parte (cererea „satisfăcută” de pensii/alte drepturi). Această reechilibrare se poate realiza în două moduri:**

- 1) *Creșterea resurselor alocate* (a intrărilor în sistem)
- 2) *Reducerea ieșirilor* (a cererii de pensii, a numărului de pensionari, etc.)

Analizând sistemul românesc de pensii, ca urmare a cererii de aderare a României la UE, Comisia Europeană a subliniat o serie de probleme, care ar necesita modificări în perspectiva adecvării sistemului nostru la cerințele Uniunii:

- gradul redus de colectare a contribuțiilor
- criza financiară a sistemului, bazat exclusiv pe pilonul I
- procent redus din PIB alocat asigurărilor sociale
- inegalitățile privind beneficiile de pensii acordate în sistem
- capacitatea actuală limitată a sistemului de a face față coordonării sistemelor de asigurări sociale la nivelul Uniunii
- transferul parțial al drepturilor și beneficiilor de pe teritoriul României în alte state cu care România a încheiat acorduri (prin reglementările noii legi a pensiilor)
- necesitatea întăririi și dezvoltării capacităților administrative ale instituțiilor din domeniu

România trebuie să țină seama de *reglementările actuale comune ale Uniunii* privind transferul beneficiilor de pensii între țările membre, reglementări la care va trebui să se alinieze în momentul aderării și de *tendențele în evoluția sistemelor de pensii* din Uniunea Europeană evidențiate la întâlnirea de la Lisabona (și prezentate pe larg în acest raport).

Pornind de la contextul național, de la imperativul integrării României în UE și de la toate celelalte elemente semnificative relevate în raport am formulat în raport o serie de **recomandări**:

- **Elaborarea urgentă a unei strategii pe termen mediu și lung privind persoanele vârstnice, principala componentă fiind sistemul de asigurări de pensii.**
- **Introducerea evidenței informatizate în sistemul de pensii.**
- **Înființarea unui sistem de monitorizare, analiză și politici în sfera pensiilor.**
- **Introducerea unor *măsuri parametrice* (ameliorarea indicatorilor de intrare și de ieșire din sistem):**

Pe componenta „intrări”:

- *Creșterea numărului de contributory la sistem*
- Creșterea numărului de angajați cu forme legale prin politici active în sfera ocupării forței de muncă, investiții (care să creeze noi locuri de muncă și să crească veniturile) și menținerea salariului minim la o valoare cât mai mică
- Creșterea numărului de contributory prin atragerea celor care lucrează în agricultură sau ca liber întreprinzători, și care în prezent sunt neasigurați
- Pentru românii care pleacă la muncă în străinătate cu contract de muncă ar fi necesară obligativitatea de a contribui la sistem în statele de destinație (pentru țările UE de la care drepturile de pensie vor fi transferate ulterior) sau la sistemul românesc pentru țările cu care nu avem acorduri de transfer a drepturilor de pensii.
- Promovarea principiului bătrâneții active (active ageing) și stimularea (și altfel decât prin creșterea punctajului de pensie) persoanelor care au vîrstă de pensionare să lucreze. Femeile ar trebui să fie ținta principală a acestor politici active de menținere a ocupării.
- Pe măsură ce forța de muncă românească migrează spre alte țări iar economia se reface (creșterea economică susținută va produce efecte vizibile) imigranții ar putea să devină contributory la sistemul de pensii în condițiile în care vor lucra în mod legal.
- **Pe termen lung o politică demografică bazată în special pe creșterea natalității va fi necesară pentru a asigura viitorii contributory la sistem.**
- Creșterea ratei de colectare este obligatorie și se poate îmbunătăți prin continuarea privatizării și prin măsuri de creștere a disciplinei financiare.
- Creșterea contribuției procentuale la fondul de asigurări (31,5 %; 36,5%; respectiv 41,5%) nu poate fi mărită ba chiar ar trebui redusă pentru a reduce povara fiscală.

Pe componenta “ieșiri”:

- ***Reducerea numărului de pensionari*** (și implicit a ratei de dependență), prin
    - **Creșterea vârstei medii reale de pensionare**, care acum este de doar aproximativ 52 de ani.
    - Egalizarea vârstei de pensionare între bărbați și femei (condiție obligatorie în UE – vezi zona de recomandări privind integrarea)
    - Renunțarea la pensionari anticipate
    - Reducerea pensionărilor frauduloase (în special pentru invaliditate).
  - Creșterea echității sistemului și reducerea pensiilor aberante (prea mari) prin recalcularea pensiilor pentru cei pensionați înainte de 1 aprilie 2001.
  - Scăderea costurilor de administrare a sistemului de pensii. În acest sens s-ar impune o analiză a costurilor de administrare.
- Raporturile dintre *pensiile minime, VMG, Ajutorul de șomaj, salariul minim, trebuie bine gândite și armonizate*. Astfel, nu este normal ca să existe pensii mai mici decât Venitul Minim

Garantat pentru o persoană. În același timp, pensia minimă ar trebui să fie mai mică decât ajutorul de șomaj sau decât salariul minim pentru a nu determina presiuni pentru o pensionare cât mai rapidă.

- Introducerea unei *pensii sociale* (mici, dar mai mari decât VMG) pentru toți cei care contribuie cel puțin stagiul minim, pentru agricultori, liber întreprinzători, etc. ar rezolva multe dintre problemele de la baza sistemului de pensii.

Recomandări privind introducerea pensiilor administrate privat

- Indiferent de tipul reformei, de soluțiile alese, premisa de la care trebuie să plecăm este că toate formele de redresare a sistemului implică costuri ridicate și sunt suportate în întregime de către populație. În consecință, primul lucru care trebuie realizat este **informarea indivizilor în legătură cu nevoia de reformă și cu particularitățile acesteia.**

- Orice amânare a introducerii pilonilor 2 și 3 va reprezenta o greutate în plus asupra generațiilor viitoare (ce vor avea pensii mai mici, impozite mai ridicate, etc.). Studiile de modelare a evoluției altor sisteme de pensii arată că reforma sistemului PAYG poate reprezenta o soluție pentru echilibrarea fiscală doar pentru o perioadă de circa 10 ani.

- Având în vedere problemele întâlnite atât în cazul sistemelor monopilon PAYG cât și a celor bazate în întregime pe fonduri private, cea mai bună soluție de reformă pare a fi un sistem multi-pilon care să aibă avantajele ambelor tipuri de sisteme. Principalul avantaj constă însă în „diversificarea riscului”.

- Facilitarea unei mai bune orientări a asiguraților pe piața serviciilor financiare legate de fondurile private de pensii, în sensul raționalizării alegerii, impune un format standard de prezentare a tipurilor de contribuții și beneficii pentru toate companiile furnizoare de pensii. Unele contribuții sunt fixe, altele proporționale, altele depind de valoarea fondului; ele interacționează diferit de-a lungul timpului, ceea ce face extrem de dificilă compararea lor de către solicitanți.

- În condițiile introducerii pensiilor private, trebuie ca valoarea contribuțiilor către pensiile private să crească rapid ; altfel stabilitatea fondului va fi redusă.

Recomandări privind reformele necesare din perspectiva integrării europene:

Luând în considerare intențiile de reformă ale statelor membre adoptate în urma discuțiilor de la Lisabona România ar trebui să aibă în vedere următoarele modificări pe termen mediu (similare cu sau suplimentare față de măsurile propuse mai sus):

- **Echilibrarea financiară a bugetului asigurărilor de pensii de stat prin:**
  - creștere economică susținută
  - creșterea ratei totale de ocupare a forței de muncă. [Statelele Uniunii Europene și-au propus, la o creștere economică de 3 % din PIB, ca rata de angajare în medie să ajungă până în 2010 la 70% din populația totală aptă de muncă (60 % pentru populația feminină) și la 83% până în 2045.]

- **Creșterea ratei de ocupare a populației în vârstă (55-64) până în 2010 (prin amânarea pensionării)**
- Atragerea de forță de muncă din țările în curs de dezvoltare.
- Motivarea femeilor să intre pe piața muncii și să reintre după întreruperile datorate în special nașterii.
- Flexibilizarea sistemului pentru a le permite femeilor să lucreze și să aibă grijă de copiii mici (stimularea creșterii fertilității)
- Recunoașterea anilor în care femeia întrerupe munca pentru îngrijirea copilului ca vechime la pensie (2- 3 ani)
- Creșterea în continuare a vârstei limită de pensionare și egalizarea vârstei de pensionare între femei și bărbați, la 65 de ani pentru ambii, până ce târziu în 2020.
- Creșterea oportunităților de acces la pensia suplimentară, reducând astfel presiunea asupra sistemului public
- **Sistemul pensiilor private trebuie să aibă în vedere și acoperirea muncitorilor mobili (din punct de vedere al locului de muncă și teritorial)**
- **Creșterea ratei de acoperire a indivizilor cu cel puțin unul din sistemele de pensii public sau privat**
- **Adoptarea reglementărilor UE privind transferul de beneficii între țările membre.**

1. INTRODUCERE

Sistemele de pensii traversează în întreaga lume o perioadă de criză. Multe dintre țările Uniunii Europene, dar nu numai, au costuri impresionante – în general peste 8-10% din PIB, doar pentru a menține pe linia de plutire o componentă a sistemului de asigurări sociale, respectiv, aceea de acordare a venitului necesar după ieșirea de pe piața muncii. Situația este însă mult mai dificilă, mai complexă, mai ales în perspectivă. În condițiile „particularităților sistemului de pensii moștenit” și a factorilor ce afectează inevitabil secolul pe care îl parcurgem (îmbătrânirea populației, reducerea populației active, problemele macroeconomice în principal ale țărilor în tranziție, etc.) bugetul necesar asigurării plății pensiilor ca pondere din PIB se anticipează că se va dubla peste 40-50 de ani.

Majoritatea țărilor au demarat deja procese de reformă a pensiilor sau cel puțin își proiectează astfel de schimbări / pentru perioadele imediat următoare. Cu toate că aparent problemele sunt aceleași, direcțiile de schimbare, chiar dacă uneori convergente, sunt diferite. În urmă cu 10 ani de zile, principala cale de reformă discutată și implementată era în general, cea parametrică (modificarea vârstelor de pensionare, a ratelor de înlocuire, etc.). În momentul de față există un consens aproape explicit în lumea capitalistă occidentală: trecerea cel puțin parțială la sectorul privat reprezintă cheia viabilității sistemelor de pensii. România nu a făcut încă acest pas dar nu își poate permite să mai întârzie această reformare mult timp.

Pe de altă parte, tranziția, interesele electorale și alți factori obiectivi sau subiectivi au creat și menținut inechități grave în sistemul public de pensii al României.

În aceste condiții, studiul de față își propune să descrie cadrul în care schimbările precedente sau anticipate s-au petrecut și se petrec, pentru a putea concepe ulterior cât mai corect o politică coerentă în sfera pensiilor.

2. FACTORI ACTUALI CE DETERMINĂ EVOLUȚIA SISTEMELOR DE PENSII

Sistemele de pensii din întreaga lume (la diferite standarde de dezvoltare, experiențe politice, sisteme de guvernare, etc.) se confruntă cu dificultăți ce inevitabil se vor croniciza în anii ce vor urma. Există câțiva factori principali care au condus la această situație generalizată și ei vor fi amintiți pentru a înțelege contextul în care se petrec schimbările în vederea acționării mai ferme spre eficientizarea sistemelor de pensii.

1. Îmbătrânirea populației este factorul cel mai important semnalat de specialiști ca afectând în viitor viabilitatea sistemelor de pensii (efectele procesului sunt evidente: scăderea valorii contribuțiilor ca urmare a reducerii numărului de contribuitori, creșterea cheltuielilor cu pensiile din cauza amplificării numărului de beneficiari).

Îmbătrânirea demografică este determinată de doi factori: declinul ratei fertilității conjugat cu o speranță medie de viață în creștere. Ratele fertilității au suferit o scădere rapidă la sfârșitul anilor '60 ce a continuat și pe parcursul anilor '70/'80. Din acea perioadă, numărul mediu de copii născuți de o femeie în decursul vieții fertile a rămas aproape constant la nivele de mai puțin de 2 copii/femeie. În România, acest indicator a suferit o scădere puternică imediat după revoluție: de la 2.2 copii/femeie în 1989 la 1.3 în 1995, valoare de la care se menține aproape constant.

În ceea ce privește speranța de viață la naștere, ea a crescut continuu în țările OECD- de la mai puțin de 70 de ani în anii '60 la circa 78 ani în 2000. Ca urmare a acestor factori, structura populației s-a schimbat – de la structura în formă piramidală în care tinerii reprezentând baza sunt mai numeroși decât segmentele superioare la o reprezentare cu „un pattern rectangular” – ponderea persoanelor peste 65 de ani crescând constant în totalul de populație (de la 11% în 1960 la 16% în 2000). (Kinsella, Kevin et al., 2001)

În general, creșterea cheltuielilor cu sistemele de pensii de până acum este pusă în primul rând pe seama schimbărilor ratelor de dependență a diferitelor țări. Unele studii ne demonstrează însă că lanțul causal presupus nu este cu necesitate cel corect. Graficul de mai jos (Figura 2) ne arată un nor de puncte reprezentând legătura dintre procentul pensiilor publice în PIB în anul 1995 (pe axa orizontală) și rata de dependență a populației în vârstă în anul 1990 (pe verticală) în țările OECD. Panta drepte de regresie indică existența unei relații pozitive, însă slabe, existând un grad ridicat de variabilitate a poverii pensiilor în țări diferite, ce nu poate fi explicată prin structura demografică. În consecință, îmbătrânirea populației nu poate fi considerată singura explicație a datoriilor acumulate și a obligațiilor de plată a pensiilor ridicate ale sistemelor de pensii publice (Disney, Richard, 1999:11).

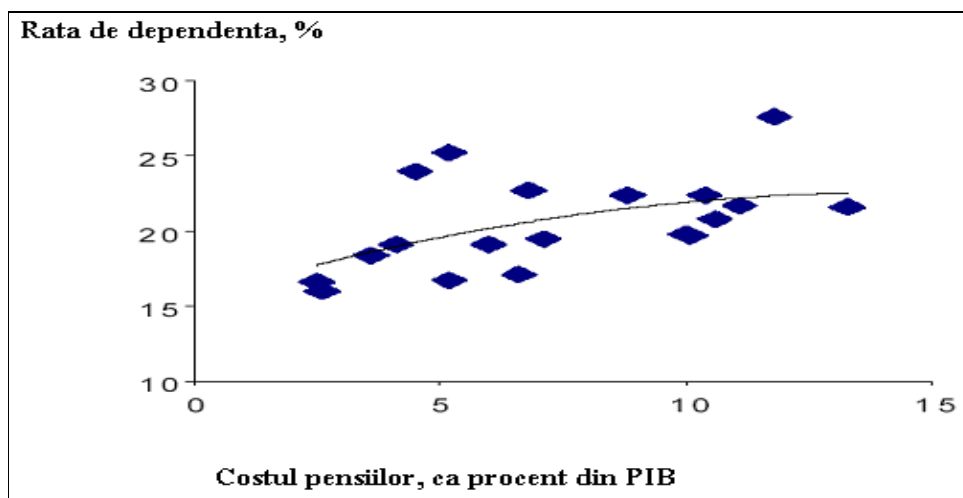

Figura 1 Rata de dependență și plata pensiilor publice ca procent din PIB, 1990-1995, în țările OECD, (Sursa: Disney, Richard, 1999:7)

Dacă până acum legătura dintre rata de dependență a persoanelor vârstnice și ponderea cheltuielilor cu pensiile nu a fost foarte strânsă, nu același lucru se poate spune despre relația lor în viitor: „este de așteptat să fie observată o relație mai puternică între sarcinile financiare viitoare și schimbările proiectate ale ratei de dependență.” (Disney, Richard, 1999:12)

În perioada 1990-1995, în sistemul de pensii au intrat generațiile care includ persoane născute în 1925-1930 și au continuat să primească pensie- persoanele născute înainte de 1925. Aceste persoane au fost, în proporție semnificativă, asigurate pe o perioadă redusă de timp sau neasigurate. Generațiile următoare, cele care au intrat pe piața muncii în perioada de creștere economică din anii 1950-1970 vor fi acumulat pe de altă parte un număr de puncte suficient de mare pentru a primi o pensie semnificativă.

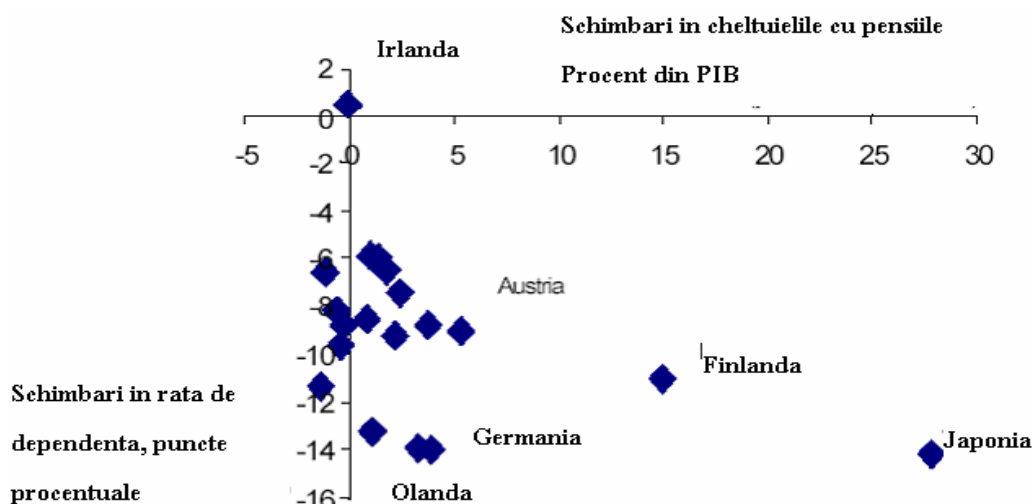

Figura 2 Variația ratei de dependență și variația cheltuielilor cu pensiile, 1995-2030.

(Sursa: Disney, Richard, 1999:7).

Această relație va deveni mai puternică în condițiile în care previziunile privind evoluția demografică nu sunt deloc îmbucurătoare. Dacă privim populația globului peste 40 de ani, ponderea persoanelor peste 60 de ani va crește cu 9%. În țările dezvoltate, situația este și mai dramatică: creșterea ponderii populației în vârstă (peste 60 ani) va fi de 13% (de la 19% la 32%).

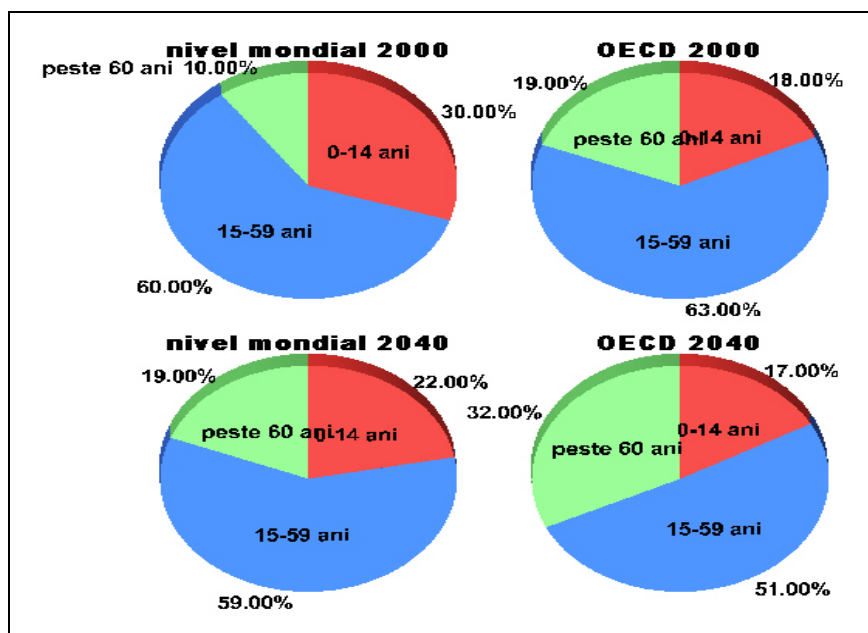

Figura 3- Evoluția structurii populației, (Sursa: Schwartz, Anita, Pension Basics:slide 21)

Chiar dacă îmbătrânirea a fost considerată o problemă doar a țărilor bogate, și în Europa de răsărit problema îmbătrânirii populației se va acutiza puternic în anii care urmează.

2. Al doilea factor care poate explica deteriorarea financiară actuală a sistemelor de pensii este legat de **etapele inițiale, de început ale sistemelor de pensii**¹. Conform recomandărilor specialiștilor privind ciclurile de viață ale programelor de pensii publice, în primii ani după introducerea sistemului de pensii, contribuțiile ar trebui să fie acumulate și investite, plecând de la premisa că plata pensiilor se va baza în viitor în primul rând pe contribuții și mai puțin pe transferuri de la bugetul de central. „Deși anumite programe de pensii publice au acumulat inițial fonduri... previziunea a jucat un rol minor în politica pensiilor la început. Multe guverne au decis să plătească beneficii persoanelor care atinseseră vârsta de pensionare chiar dacă aceștia au contribuit puțin sau deloc la program.” (Disney, Richard, 1999:13). Richard Disney justifică redistribuirea generațională generoasă prin faptul că persoanele în vârstă de atunci au trăit două războaie mondiale și o recesiune „ca un cataclism”. Efectul a fost la fel de devastator prin implicații: politicile au distrus „orice

¹ Cele mai multe dintre sistemele de pensii au căpătat maturitate (ce presupunea introducerea completă a sistem de securitate socială universală) după anul 1945, deși multe țări din Europa dar și din America latină au dezvoltat programe de pensii și între cele două războaie mondiale.

legătură obligatorie între contribuții și plata pensiilor între generații, și astfel orice formă de responsabilitate fiscală în interiorul programelor.” (ibidem:13)

Interesant este că deși multe țări au introdus sisteme de pensii private și importanța lor a fost accentuată treptat– ponderea venitului pensiilor din sistemul public a crescut relativ la sistemul privat, tocmai datorită formulărilor de beneficiu tot mai generoase ce au dus la o creștere constantă a ratelor de înlocuire (Rother, P.C., Catenaro, M., Schwab, G., 2003:4).

Țările est-europene au primit o moștenire foarte grea de la sistemul comunist în ceea ce privește securitatea socială chiar în comparație cu țările dezvoltate. În toate țările foste comuniste, statul a fost extrem de generos cu pensionarii, oferind o rată de înlocuire extrem de ridicată (ajungându-se și la 80%), acest fapt având repercusiuni economice negative și astăzi. Sistemele de securitate socială au avut o serie de probleme referitoare nu doar la valoarea de înlocuire a salariului de către pensie ci și la vârsta redusă de pensionare la termen, dar și la condițiile laxă de pensionare anticipată, prin avantajele pe care unele grupuri sociale le aveau (de exemplu persoanele care munceau în condiții deosebite puteau ieși la pensie în jurul vârstei de 45 ani). Poate cea mai importantă consecință a acestei moșteniri însă o reprezintă așteptările populației de a primi o pensie suficientă din partea statului indiferent de mărimea contribuției și de perioada de cotizare în sistem.

3. Scăderea participării persoanelor în vârstă pe piața muncii – reprezintă un alt factor care explică necesitatea reformei atât în țările în tranziție cât și în cele dezvoltate (cea mai mare parte a cheltuielilor provenind din contribuții). „Rata de ocupare pentru bărbații între 60 și 64 de ani este sub 20% în Franța și Olanda, aproape o treime în Italia și Germania și aproape jumătate în Australia, Noua Zeelandă, Marea Britanie și Statele Unite. Japonia are trei sferturi dintre bătrânii între 60 și 64 de ani în câmpul muncii.” (Disney, Richard, 1999:14). Interesant este că această situație este rezultatul unui proces de durată de creștere a pensionării anticipate – între 1960 și 2000, vârsta efectivă de pensionare în UE scăzând cu mai mult de cinci ani și coborând sub 60 de ani (Rother, P.C., Catenaro, M., Schwab, G., 2003:4). Consecințele au fost mascate, se pare, de o creștere a participării pe piața muncii a femeilor căsătorite.

Pe de altă parte, eliminarea de pe piața muncii a unei părți semnificative din populația activă a fost chiar o politică voluntară a unor state. Recesiunea de la sfârșitul anilor 80, precum și schimbările profunde din Europa Centrală și de Est, precum și din fosta Uniune Sovietică a făcut ca țările foste comuniste să pensioneze persoane vârstnice apte de muncă pentru a angaja tineri, considerând că aceasta va duce la scăderea șomajului, însă efectul principal a fost acutizarea crizei sistemului de pensii. Evident creșterea pensionării anticipate a reprezentat o sarcină dublă pentru sistemul de pensii: a coborât numărul de contribuitori și simultan a crescut numărul de pensionari.

4. Erorile de previziune. Richard Disney remarca faptul că guvernele nu au prevăzut nici evoluția crescătoare a speranței de viață la naștere și faptul că ratele de fertilitate au fost și sunt într-o cădere constantă și se întreba cinic dacă „aceste erori provin din incompetență sau sunt motivate politic”. Multe dintre proiecții (în special cele ale ratei fertilității și speranței de viață la naștere) tind să prezică o stabilitate viitoare a indicatorilor la nivele apropiate de cele de înlocuire în condițiile în care ratele curente sunt în scădere.

Tabel 1 Sperața de viață la naștere, evoluție 1900-2000

Sursa: UNDIESA 1988, Siampos 1990, and US Census Bureau, 2000a.

	Circa 1900		Circa 1950		2000	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
Austria	37.8	39.9	62	67	74.5	81
Belgia	45.4	48.9	62.1	67.4	74.5	81.3
Franța	45.3	48.7	63.7	69.4	74.9	82.9
Germania	43.8	46.6	64.6	68.5	74.3	80.8
Suedia	52.8	55.3	69.9	72.6	77	82.4
Ungaria	36.6	38.2	59.3	63.4	67	76.1
Cehia	38.9	41.7	60.9	65.5	71	78.2

Câteva alte elemente trebuie luate în considerare, trasând specificul tipului de reformă a sistemului de pensii:

1. **Securitatea macroeconomiei** este unul dintre principalii factori ce pot influența direcția în care pensiile se pot reforma. Multe țări adoptă tot mai adesea strategia „susținerii” pilonului 1 cu pilonii 2 și 3 (pensii private – obligatorii și voluntare). În condițiile în care incertitudinea financiară este ridicată însă, inflația este în creștere iar statul influențează aberant ordinea economică, sistemele private de pensii nu sunt neapărat un element de siguranță (există specialiști care demonstrează însă contrariul).

2. **Globalizarea**, tendințele economiei globale, migrația internațională și transnațională reprezintă fenomene care schimbă și vor schimba în continuare viziunea privind sistemele de securitate socială. Este o întrebare la care trebuie să răspundem – cum anume se pot compatibiliza sistemele de pensii între ele – cum anume va trăi un individ care locuiește 10 ani într-o țară cu un sistem PAYG și care va cotiza apoi într-o altă țară cu un sistem privat de pensii.

Nu în ultimul rând am dori să amintim ca factor inițiator de reformă **recomandările Băncii Mondiale** (adoptate și de alte organisme internaționale). Filosofia acestora, chiar dacă nu întotdeauna validă în anumite contexte sociale, reprezintă un factor important de acțiune dar și mai important o direcție uneori obligatorie pentru țările în curs de dezvoltare.

3. CONSIDERAȚII TEORETICE PRIVIND ASIGURĂRILE SOCIALE

După o perioadă comunistă de jumătate de secol, cetățenii s-au obișnuit cu un Stat maximal de la care încă așteaptă să-și asume responsabilități pentru multe dintre problemele sociale actuale. Pentru a reconsidera raportul dintre responsabilitățile individului și cele ale Statului în asigurarea celor necesare pentru persoanele în situații de risc (în cazul nostru persoanele vârstnice), sunt necesare câteva precizări privind istoricul implicării Statului în protecția socială a cetățenilor .

Primele asigurari sociale au o istorie scurtă, de 133 de ani iar primele legi ale pensiilor una și mai scurtă, de 115 ani². Până în acel moment *Statul nu își asuma nici o responsabilitate pentru protecția socială a cetățenilor, aceștia și familiile lor fiind singurii responsabili pentru situațiile de risc precum bătrânețea, boala sau accidentele de muncă.*

Introducerea pentru prima dată a asigurărilor sociale le este atribuită reformatorilor conservatori von Bismarck și von Taffe, care între 1871 și 1891 au introdus primele legi asigurătorii în Germania. Inițiativa lor *nu* a fost una umanitară, fără motivații politice. Cele două scopuri urmărite se constituiau de fapt în politica de clasă, cu implicații majore în stratificarea socială:

1. Se urmărea să se accentueze diviziunea socială între diferite categorii/clase de salariați prin instituirea unor legi și privilegii diferite de la un grup de angajați la altul.
2. Să fie legată loialitatea individului direct de monarhie sau de autoritatea centrală de stat.(Esping Andersen, 1990).

Dincolo de aceste obiective, drepturile sociale ale angajatului nu se îmbunătățeau prea mult. Drepturile economice erau însoțite de obligații clar stipulate de legislație legate de participarea pe piața muncii și de contribuții. (Esping-Andresen, 1990).

Interesant de precizat este că inițial acoperirea sistemelor de pensii era foarte redusă, o mică parte din populație (și o mică parte dintre persoanele vârstnice) fiind asigurată pentru pensii, acest fapt având la bază două motive:

- pe de-o parte ponderea salariaților în populație era redusă (fiind acoperiți funcționarii publici și salariații din industrie care nu erau prea numeroși)
- vârsta de pensionare nu era, așa cum ne-am putea imagina, similară cu cea din prezent sau chiar mai mică, ci era de 70 de ani³, ulterior scăzând în Europa spre 65 sau chiar 60 de ani.

Cancelarul von Bismarck rămâne deci promotorul primelor legi din domeniul asigurărilor sociale care au însemnat o primă implicare a statului modern în protecția socială a indivizilor pe baze contributorii. De menționat că, deși multe țări (în special europene) au urmat imediat modelul Germaniei, alte țări au introdus mult mai târziu aceleași legi (în special SUA, Canada și Australia. (a se vedea, Pierson, 1991).

---

² Primele astfel de legi introduse în Germania au fost: Asigurarea pentru accidente industriale (1871), Asigurarea de sănătate (1883), Asigurarea de Pensii (1891, Franța o introdusese deja cu doi ani înainte).

³ Bismarck însuși avea 76 de ani în 1891 la data introducerii legii privind Asigurarea de Pensii în Germania

Asigurările sociale sunt partea componentă a sistemului de securitate socială care are drept obiectiv principal compensarea prin beneficii în bani sau în servicii a imposibilității obținerii veniturilor salariale în anumite situații de risc (incapacitate temporară sau permanentă de muncă, bătrânețe, șomaj, etc) cu care se confruntă cei asigurați.

Sistemul de asigurări sociale se bazează pe colectarea resurselor (fondurilor) de la cei asigurați în sistemul contributiv și pe distribuirea beneficiilor/primelor de asigurare către cei confrunțați cu situația de risc asigurată sau către urmașii acestora, în concordanță cu contractul de asigurare.

Asigurările sociale pot fi de stat (sau publice) și private. Împreună cu asistența socială, asigurările sociale alcătuiesc sistemul de securitate socială. Cerința principală pentru un sistem de securitate socială este ca el să se constituie prin cele două componente ale sale, sistemul de asigurări sociale de stat și sistemul de asistență socială într-o rețea de siguranță de securitate socială (safety net) care să protejeze cetățenii în fața oricărui risc social. Completitudinea dar și complementaritatea măsurilor de asigurări și de asistență socială sunt condiții esențiale pentru ca nici o categorie de cetățeni, în nici o situație să nu rămână vulnerabilă.

Spre deosebire de beneficiile de asistență socială care sunt necontributivii, beneficiile de asigurări sociale (pensii, ajutor de șomaj, asigurările de accident de muncă, servicii de sănătate – în cele mai multe cazuri) sunt contributivii (sunt acordate doar pe baza unei contribuții anterioare a beneficiarului la un fond).

Cuantumul beneficiilor de asigurări sociale este determinat de mărimea și durata contribuției, dar și de alte elemente legate de echitatea socială (solidaritate intra și inter-generațională). Dacă pentru un anumit tip de risc se poate stabili o “bază actuarială” (se poate calcula riscul de a se produce evenimentul asigurat), atunci pot fi înființate și asigurări private, suplimentare față de cele de stat. Este cazul fondurilor private de pensii și asigurărilor de sănătate private. Deși bugetele asigurărilor publice sunt administrate separat de bugetul de stat, statul are obligația de a garanta drepturile asiguraților și, ca urmare, obligația de a reglementa și controla funcționarea acestor fonduri. Fondurile private de asigurări sociale sunt de asemenea reglementate și controlate de stat în scopul protecției drepturilor asiguraților.

4. DESCRIEREA EVOLUȚIEI SISTEMULUI ROMÂNESC DE PENSII

4.1. SISTEMUL DE PENSII ÎNAINTE DE 1989

România are o tradiție îndelungată în ceea ce privește asigurările sociale, acestea fiind introduse într-un regim modern, încă de la începutul secolului 20. Din acest punct de vedere ne putem compara cu statele occidentale dezvoltate, fiind printre primele 4 țări europene care au introdus la vremea respectivă un sistem asiguratoriu obligatoriu.

În 1918, funcționau deja în România trei legi de asigurări: una românească (Legea Nenițescu din 1912, asigurând beneficii pentru maternitate, boală, bătrânețe, accidente de muncă) în vechiul regat, o lege maghiară în Ardeal și una austriacă în Bucovina. (I. Mărginean în Elena Zamfir, Ilie Bădescu, Cătălin Zamfir, 2000). Legea Nenițescu introduce pentru prima oară în România principiul asiguratoriu obligatoriu pentru accidente, boală, maternitate, bătrânețe, invaliditate pentru salariații corporațiilor. Contribuțiile pentru pensia de bătrânețe erau plătite în părți egale de către muncitor, patron și stat. Limita de vârstă era de 65 de ani iar perioada minimă de cotizare de 23 de ani.

Unificarea sistemului a avut loc în 1933, prin legea Ioanițescu. Conducerea sistemului de asigurări revine statului și patronilor; printre elementele negative ale legii sunt însă neincluderea în sistem a agricultorilor și neincluderea pensiei de bătrânețe și a ajutorului de șomaj printre beneficii. În 1938 pensia de bătrânețe este însă reintrodusă. Astfel, în deceniul patru al secolului 20 se poate aprecia că populația activă din urban în România era acoperită prin asigurări sociale într-un grad ridicat. (I. Mărginean, în C. Zamfir, 1999).

Sistemul de asigurări de stat deținut de România din perioada postbelică până în prezent este unul de tip PAYG, cheltuielile pentru pensiile curente fiind acoperite de generația activă, urmând ca și ei să fie susținuți la rândul lor de generațiile viitoare.

Odată cu venirea regimului comunist, toate fondurile publice sau private au fost incluse în bugetul de stat prin legea 10/1949. Asigurările sociale, după 1949, încep să constituie pilonul de bază al protecției sociale în România, alocațiile de șomaj și cele de asistență socială fiind nerecunoscute. În aceste condiții, fondului îi este alocat un procent ridicat din cheltuielile pentru protecție socială, cheltuielile fondului fiind centrate în special pe furnizarea de pensii (de bătrânețe, invaliditate, urmaș); sunt acordate însă și alte beneficii (în caz de boală, deces, maternitate). Se poate spune că România își construiește în perioada 1949-’89 un sistem modern de asigurări sociale, cu o acoperire ridicată a salariaților și beneficii variate, un punct pozitiv al moștenirii în momentul 1989.

Prin legea din 1949, cuantumul pensiei de bătrânețe este de 50-80% din salariu. În 1954 sunt introduse avantaje de pensionare anticipată și creșterea indemnizației pentru cei din grupele de muncă periculoasă. Baza de calcul folosită este câștigul mediu brut lunar din ultimele 12 luni, plafonat la o anumită sumă. Contribuțiile sunt plătite de către angajatori, toate unități ale statului. În 1959, în lege sunt incluse casnicele și muncitorii agricoli, care pot contribui acum la sistem. Obligativitatea încadrării în muncă înainte de '89 dar și obligativitatea cotizării angajatorului au dus la o acoperire într-o proporție foarte ridicată a populației cu asigurări sociale. Rata de angajare înaltă

și astfel rata mare de colectarea a contribuțiilor a făcut ca sistemul să funcționeze fără dezechilibre financiare. Protecția socială era oferită în exclusivitate salariaților și celor asimilați lor. Din cauza cheltuielilor ridicate, fondul a necesitat o reechilibrare, în perioada 1968-72, aceasta realizându-se prin diminuarea cunștului pensiei. (Tufan, 1997)

Prin legea din 1977 se realizează câteva modificări de fond: se crește vechimea necesară, cu 5 ani ajunându-se la 25 de ani pentru femei și 30 pentru bărbați; scad sever beneficiile pentru pensiile de invaliditate; se introduce pensia pentru membrii CAP-urilor și țărani individuali necooperativizați.

Unul din neajunsurile legii este faptul că agricultorii sunt dezavantajați în mod serios față de muncitori atât în ceea ce privește vârsta de pensionare și anii de vechime (muncitorii au o limită de vârstă mai scăzută față de ceilalți, membrilor CAP li se calculează vechimea în muncă pe baza numărului de norme și nu a anilor de angajare) cât și în ceea ce privește beneficiile primite, mai reduse. Apar de asemenea sisteme separate de asigurări pentru cooperative mestesugărești, culte, avocați, uniunile de creație, militarii și angajații poliției. (I Mărginean, în C. Zamfir-coord, 1999).

Contribuțiile la sistem sunt după 1977 de 14% din fondul de salarii al angajatorului, salariații contribuind doar cu 2% la fondul pentru pensia suplimentară (între 1986-1999 procentul devine 3%). Fondul de asigurări pentru agricultori este finanțat prin contribuțiile cooperativelor agricole (8% din valoarea producției globale); vârsta de pensionare în agricultura este de 65 de ani pentru bărbați și 60 pentru femei (Tufan, 1997). Condițiile de eligibilitate pentru agricultori au suferit modificări după '89, însă beneficiile acestora s-au păstrat în continuare la un nivel foarte redus.

Pentru pensie integrală, *vârsta de pensionare legală* era de 57 (55 la cerere) pentru femei și 62 (60 la cerere) pentru bărbați, vechimea în muncă necesară fiind de 25 de ani la femei și de 30 de ani la bărbați. Aceste criterii de eligibilitate s-au păstrat din 1977 până la noua lege din 2000. Pentru condiții grele de muncă se acordau sporuri de vechime și reducerea vârstei de pensionare (aceleași drepturi se păstrează și în prezent).

Beneficiile de pensii în perioada comunistă se situau la un nivel comparabil cu veniturile salariaților, excepție făcând pensiile agricultorilor, foarte reduse. În anul 1989 marea majoritate a populației era acoperită de sistemul de pensii, acesta funcționând fără probleme financiare majore, în condițiile unei rate de dependență a pensionarilor de populația activă scăzută încă.

4.2. SISTEMUL PENSIILOR DIN ROMÂNIA DUPĂ 1989

Deși sunt bazate pe mărimea contribuției fiecărui cetățean, quantumul fiind stabilit proporțional cu aceasta, pensiile din sistemul PAYG (*“în flux”*) presupun o anumită *redistribuire* bazată pe principiul solidarității sociale atât între generații cât și între categorii de pensionari. (I. Mărginean, 1995, 1999, 2000). Datorită acestei redistribuiri (prin stabilirea unui plafon de pensie maximă, a valorii unei pensii minime, a stagiului minim de contribuție, etc.) anumiți contribuabili (în special cei cu venituri foarte mari) sunt dezavantajați și mulți dintre ei nu ar contribui dacă nu ar fi obligați. Prin urmare, pensiile publice denumite „pilonul I” sunt prezente în toate țările occidentale chiar dacă importanța lor s-a diminuat în favoarea asigurărilor private.

Cu toate acestea, principiul solidarității sociale și obligativitatea contribuției evident necesară nu justifică distorsionarea legăturii dintre proporțiile contribuției (în quantum și durată) și proporțiile

pensiei. Acest lucru se întâmplă în România de mai mulți ani prin modul complet inequitabil de calcul a pensiei pentru cei care s-au pensionat înainte de 1 aprilie 2001.

După 1989, toate țările Europei centrale și de est s-au confruntat cu un dezechilibru în creștere între resursele disponibile și cele necesare pentru asigurarea beneficiilor. Acest dezechilibru a avut ca principale cauze:

- scăderea activității economice și creșterea șomajului, ce au dus la reducerea numărului de contribuitori,
- creșterea ratei de dependență prin amplificarea numărului de pensionari ca urmare a pensionării anticipate realizate în primii ani după 1990 (în vederea limitării parțiale a creșterii șomajului)
- ineficiența parțială a sistemelor de colectare a contribuțiilor, alături de creșterea evaziunii fiscale și a sectorului informal al economiei
- creșterea inflației, ce a avut ca efect erodarea beneficiilor de pensii

Toți acești factori au indus dezechilibre financiare importante în resursele necesare pentru alocarea pensiilor. Erodarea beneficiilor și indexarea insuficientă, cât și inequitățile mecanismelor de alocare și indexare au produs inegalități majore între persoane cu contribuții reale egale dar cotizate în perioade diferite.

Reformarea sistemului de pensii din România a devenit astfel o necesitate după 1990 și pentru aceasta au fost luate două tipuri de măsuri:

- măsuri pe termen scurt, de urgență: ajustarea beneficiilor prin indexare repetată ca răspuns la deteriorarea lor de către inflație
- o reformă pe termen lung care a însemnat deja separarea fondurilor de pensii și a administrării lor de bugetul și administrația centrală a statului (proces realizat nu numai în România dar și în Albania, Cehia, Ungaria, Slovacia), prelungirea perioadei de cotizare și înăsprirea condițiilor pentru pensionare anticipată (reforma a fost realizată prin legea din 2000, aplicată abia din 2001).

De asemenea, în privința suplimentării cu noi piloni au avut loc discuții, concretizate prin propuneri legislative ce urmează a fi dezbătute în Parlament. După 1990, cadrul legal pentru pensiile private suplimentare a fost deja introdus în Cehia, Ungaria, Polonia, Slovacia; sistemele private începând să joace chiar un rol important în unele dintre fostele țări comuniste

Sistemele PAYG din țările europene estice s-au confruntat cu probleme asemănătoare după căderea comunismului. Astfel, și discuțiile și propunerile de reformă de după 1989 au avut elemente comune: creșterea vârstei de pensionare, mărirea perioadei de contribuție, beneficii legate mai mult de câștiguri (earned-related) mai degrabă decât cu sumă fixă (flat base), introducerea sau propunerea de introducere a sistemelor suplimentare a celui de al doilea pilon (ocupationale) sau chiar al celui de al treilea (private), rate de înlocuire mai mici pentru beneficiile pe termen scurt (îmbolnăvire, maternitate).

În ciuda declarațiilor de principiu, procesul efectiv de creștere a vârstei de pensionare a fost amânat de-a lungul anilor '90 din cauza unor probleme precum rata crescută a șomajului și presiunea unor grupuri ocupaționale privilegiate în ceea ce privește vârsta de pensionare. În ciuda acordului asupra faptului că sistemul actual PAYG poate fi făcut sustenabil din punct de vedere financiar pe termen scurt (prin creșterea vârstei de pensionare, prin condiții de eligibilitate mai drastice și prin îmbunătățirea colectării contribuțiilor) trebuie luată în considerare criza actuală a tuturor sistemelor bazate pe primul pilon PAYG și nevoia de a crea șansa de accesare a unor sistemelor private viabile pentru generațiile care de abia au intrat și/sau care vor intra pe piața muncii.

Una din probleme în schimbarea sistemului PAYG este legată de eventuala susținere a schimbării de către electorat. Proporția mare de votanți de vârstă sau aproape de vârstă pensionării susține menținerea sistemului de care beneficiază.

În perioada 1990-2000 au avut loc revizuri repetate ale vechii legi a pensiilor; abia în 2000 a apărut noua lege, pusă în aplicare începând cu 2001.

Așa cum am amintit mai sus, până la intrarea noii legi în funcțiune, problemele financiare ale sistemului au fost parțial rezolvate prin măsuri "ad hoc", fără o strategie de termen lung, ceea ce a creat inechități serioase în sistem.

Vom urmări mai jos principalele schimbări pe care le-a suferit sistemul de pensii după 1990, ca urmare a problemelor apărute:

- **Devalorizarea pensiei reale de către inflație, în ciuda indexările succesive**

Înainte de '89, schemele de pensii erau concepute să funcționeze în alt mediu social și economic decât cel al anilor 90, neexistând o regulă aplicabilă automat de indexare a beneficiilor pensiilor (prețurile erau ajustate periodic, urmate de ajustarea pensiilor). După 1990, nivelurile înalte ale inflației au dus la deteriorarea beneficiilor pensionarilor, apărând necesitatea unor ajustări repetate, prin mecanisme create adhoc. Cu toate mecanismele de indexare, pensia reală a suferit un proces de devalorizare puternic (în 1996 pensia reală mai reprezenta doar 60% din valoarea acesteia în 1990) (I Mărginean, 1999).

Pe de altă parte, schemele de pensii în regimul comunist erau concepute pentru menținerea diferențelor moderate între venituri. Creșterea diferențelor între venituri pe de-o parte și distanța redusă între pensia minimă și cea maximă, pe de altă parte, au devenit o sursă de nemulțumire în prezent a celor cu venituri ridicate, exercitând o presiune, de a face schemele actuale mai puțin redistributive și mai mult legate de câștig, ceea ce deschide calea spre discuțiile vizând pensiile suplimentare.

- **Creșterea numărului de pensionari prin pensionarea anticipată**

În 1989 vârsta de pensionare în schemele est europene era mai redusă față de vest, cu o medie pentru țările foste comuniste de 60 pentru bărbați și 55 pentru femei, cu limita de ani de muncă de 25 de ani pentru bărbați și respectiv 20 de ani pentru femei (excepție făcând doar Polonia, cu 65 și 60 de ani).

În România, până în 2001, următoarele criterii de eligibilitate au rămas valabile:

- vârsta de pensionare de 62 de ani pentru bărbați și 57 pentru femei (dacă anii de vechime erau împliniți, pensionarea se putea face și la 60 de ani pentru bărbați și 55 pentru femei);
- vechimea în muncă-minim 30 de ani bărbații și 25 de ani femeile;
- Persoanele cu o vechime de 10-15 ani și care au împlinit vârsta de pensionare au dreptul la o pensie calculată proporțional cu numărul anilor de vechime;
- Începând cu 1991, sistemul devine mai flexibil în ceea ce privește continuarea activității după limita de vârstă de pensionare. Se poate continua activitatea după împlinirea vârstei de pensionare o perioadă de maxim 3 ani;
- După 1991, există posibilitatea de cumul a pensiei cu salariul, însă nu și în cazul pensiilor anticipate, de urmaș, de invaliditate. Această posibilitate nu incurajează salariatul să își amâne decizia de pensionare, ce ar genera o reducere a costurilor sistemului;
- Cei din grupele speciale de muncă beneficiază de privilegii privind pensionările anticipate:
  - cei din grupa I de muncă (condiții deosebit de periculoase: de ex. minerit) se pot pensiona după 20 de ani de muncă, 52 de ani bărbații și 50 de ani femeile;
  - cei din grupa II (condiții periculoase: de ex. construcții) după 25 de ani de muncă, 57 de ani bărbații și 52 femeile;
- Femeile care au o vechime de 25 de ani și au mai mult de 3 copii pentru a căror creștere au întrerupt munca se pot pensiona cu 1-3 ani mai devreme.
- Pensia suplimentară este de 5% din retribuția lunară a asiguratului (toate pensiile nu se supun impozitării)

În primii ani după 1991, pensionarea anticipată pentru mascarea șomajului q adus la o creștere importantă a numărului pensionarilor.

- Prin legea 2/1995 perioada de pensionare anticipată se mărește de la 2 ani la 5 ani iar în consecință numărul pensionarilor a crescut cu 30% între 1991-1996.

Dacă în România există aproximativ 1,35 pensionari pentru un angajat care contribuie la fond, rate de 0,6 sunt de natura sa-i îngrijoreze pe cei din unele țări din UE.

Starea actuală nu este cauzată doar de procesul de îmbătrânire a populației, ci în primul rând de numărul mare al pensionarilor ce în alte țări constituie populație activă, și al numărului mare de necontributori la sistem (fie fără loc de muncă, fie evaziioniști).

Legea 19/2000 a însemnat începutul reformei sistemului.

În primul rând noua lege a *restricționat accesul* la beneficii prin: creșterea vârstei (teoretice) de pensionare la 60 de ani pentru femei și 65 pentru bărbați (gradual până în 2013), creșterea numărului de ani de muncă: 30 pentru femei și 35 pentru bărbați, introducerea unui control mai drastic în ceea ce privește acordarea pensiilor de invaliditate, restricționarea pensionării anticipate (pensionarea anticipată fără penalizări este permisă pentru o durată de cotizare crescută, de 40

pentru femei și 45 de ani pentru bărbați). În același timp este restricționată definirea ca loc de muncă în condiții periculoase, limitându-se astfel privilegiile dobândite în trecut de anumite grupuri.

- **Modificarea contribuției**

După 1990 s-au adoptat măsuri de creștere a contribuțiilor pentru a face față nevoilor financiare ale sistemului, ca urmare a sporirii rapide a numărului de pensionari. În 1991, contribuția a ajuns la 20% din fondul de salarii. Din 1992, contribuțiile sunt stabilite pe grupe de munca la 25, 30, 35% din fondul de salarii. Persoanele casnice plătesc 15%. Din 1999, contribuțiile angajatorilor sunt de 30, 35 ori 40% în funcție de grupa de muncă. Prin legea din 2000, contribuțiile rămân aproximativ la aceleași valori din 1999, reprezintă în medie 37% din venit, 2/3 din partea angajatorului și 1/3 din partea salariatului.

Ulterior, cotele de contribuții de asigurări sociale au ajuns în 2004 la: 31,5% (condiții normale), 36,5% (condiții deosebite), 41,5% (condiții speciale). Cota de contribuție *individuală* de asigurări sociale, începând cu ianuarie 2004 este de 9,5%, indiferent de condițiile de muncă.

În perioada 1991-1994 fondul a fost excedentar, el devine însă deficitar în anii următori în ciuda măririi contribuțiilor, fiind necesare vărsăminte de la bugetul de stat.

- **Insuficiența acoperire de către sistemul de pensii a unor categorii (liber-profesioniști, țărani, angajații în economia neagră) și rata de colectare îngustă.**

Capacitatea sistemului de a controla aceste probleme este în prezent destul de redusă. Nu există nici o evidență a măsurii în care cei îndreptățiți să își primească drepturile nu și le primesc sau la polul opus, a amplorii fraudării sistemului prin pensionarea unor persoane care nu s-ar califica legal să beneficieze de acest drept.

O altă problemă a sistemului o reprezintă neacoperirea muncitorilor nedeclarați din sectorul privat precum și declararea din partea angajatorilor a unor salarii mai mici decât sunt în realitate, în scopul scăderii costului forței de muncă.

Cu toate acestea, noua lege definește mai precis sfera de acoperire cu beneficii a sistemul public și extinde grupul de beneficiari (angajați, liber-profesioniști, angajați cu convenții civile și șomeri).

- **Modificări ale legilor privind pensionarii în agricultură**

Scăderea vârstei de pensionare în agricultură, făcând-o egală cu celelalte ramuri a dus la creșterea numărului de pensionari în agricultură. În perioada 1992-2000, desființarea CAP-urilor și introducerea pensiilor voluntare pentru agricultori a dus la pierderea unei surse de finanțare, contribuția devenind de doar 7% din venitul mediu lunar și fiind voluntară. Baza de prelevare a contribuțiilor de asigurări sociale devine foarte îngustă în cazul agricultorilor (Agenții economici care lucrează cu produse agricole/alimentare contribuie cu doar 2-4% la fondul de pensii).

- **Crearea fondului de asigurări sociale, administrarea lui separat de bugetul de stat și dispariția unora din fondurile speciale**

După 1989 are loc separarea bugetului asigurărilor sociale de bugetul de stat, administrarea sistemului făcându-se de către Casa națională de pensii și alte drepturi de asigurări sociale. Din 1992 sistemele separate sunt incluse în sistemul asigurărilor sociale de stat, doar avocații și militarii păstrând sistemul propriu.

- **Schimbarea metodologiei de calcul a pensiei**

Până în 2000, cuantumul pensiei pentru limită de vârstă este determinat ca procent din salariul de baza, diferențiat în funcție de salariu și grupa de muncă astfel:

- grupa I - 58-85%
- grupa II - 56-80%
- grupa III - 54-75%

Prin noua lege din 2000 are loc introducerea unei metodologii noi de calcul al pensiei printr-un sistem de punctaj. Contribuțiile lunare sunt transformate în puncte. Punctajul mediu este înmulțit cu valoarea stabilită prin lege a unui punct de pensie obținându-se astfel valoarea cuantumulului pensiei. Noua metodologie ia în considerare contribuțiile plătite în fiecare an de muncă. Valoarea unui punct nu poate depăși 50% din salariul mediu brut pe economie, iar numărul anual de puncte nu poate depăși cifra cinci.

- **costuri administrative ridicate ce ar putea fi reduse**

Conform experților străini (a se vedea mai jos), contribuțiile către sistemele de protecție socială sunt în Europa de est fragmentate, ceea ce duce la creșterea costurilor administrative. În unele dintre țările occidentale contribuțiile pentru asigurări sociale și sănătate sunt cotizate la același fond, reducându-se astfel costurile administrative implicate prin susținerea a doua sisteme.

Plata pensiilor prin mandat postal la domiciliu crește costurile distribuirii indemnizației către beneficiar. Țărilor din est li se recomandă, în consecință, o eficientizare a folosirii resurselor existente, inclusiv prin controlul cheltuielilor administrative.

Nicholas Barr (Banca mondială, 1995) adoptă în 1995 următoarele concluzii privind sistemele de pensii în fostele țări comuniste din Europa centrală și de Est:

1. *Reforma pensiilor de stat din aceste țări este vitală întrucât costurile actualului sistem PAYG vor induce deficite financiare tot mai accentuate. Trebuie avut în vedere însă, că ambele sisteme, atât PAYG cât și cele bazat pe fonduri nu rezolvă problemele total. Dacă în primul caz presiunea socială este orientată spre creșterea cuantumulului pensiilor, în al doilea sistem așa cum ne-a demonstrat experiența din America Latină, problema o constituie erodarea fondurilor de către inflație.*
2. *Reforma trebuie să fie cât mai simplă. Modalitățile de operare a piețelor financiare și managementul fondurilor pensiilor private necesită o înaltă expertiză operațională și de reglare a sistemului. Țărilor foste comuniste le lipsesc însă, aceste resurse umane înalt calificate în domeniu, pe de-o parte, iar pe de altă parte există constrângeri cauzate de capacitățile instituționale limitate. Toate acestea fac necesară simplificarea programului de reformă a sistemului de pensii.*
3. *Pensiile private necesită un sistem de reglementare bine organizat. Managementul fondurilor de pensii ridică probleme tehnice complexe, acestea fiind puțin înțelese chiar și de către consumatorii din vest. Astfel, mecanismele de reglare a fondurilor și instituțiile sunt luate ca atare de către țările care își reformează sistemele de pensii, deși în țări dezvoltate precum SUA*

sau Anglia, ele sunt în prezent în schimbare, după apariția unor scandaluri financiare legate de aceste fonduri.

4. *Pensiile private necesită o protecție împotriva inflației.* Problema inflației reprezintă și în Vest o amenințare, însă ea este cu atât mai acută în Estul Europei unde experiența funcționării pieței financiare este redusă. Apare astfel stringentă intervenția statului ca și garant, acesta putând oferi atât o garanție directă cât și una bazată pe emiterea de obligațiuni indexate. Această intervenție este bazată pe principiul echității orizontale: pensionarii nu trebuie să suporte riscul inflației mai mult decât salariații. Experiența țărilor vestice ne arată că presiunile sociale sunt puternice pentru intervenția statului în sensul garantării acestor fonduri, iar presiunile cresc și mai mult când fondurile se confruntă cu dificultăți.
5. *Reforma presupune opțiuni politice.* Deciziile politice în ceea ce privește reglementarea și funcționarea acestor fonduri ridică o serie de întrebări și opțiuni de principiu legate de: măsura solidarității sociale, măsura redistribuirii (minimă/maximă), actorii care suportă riscurile și divizarea riscului (angajat/ fond/stat), gradul de constrângere a sistemului de reglementare (câta libertate las salariatului în a alege), etc..
6. *Implementarea reformei presupune dezvoltarea capacității instituționale:* implicarea specialiștilor și funcționarilor din faza de proiectare a sistemului, computerizarea înregistrărilor, a distribuțiilor și a calculelor, emiterea de reglementări detaliate privind aplicarea legii; toate acestea în vederea minimalizării greșelilor și întârzierilor.

În concluzie, sistemul pe bază de fonduri nu poate fi gândit doar ca o soluție pe termen scurt a crizei bugetare, ci ca o reformare pe termen lung a protecției celor vârstnici. Printre principalele avantaje ale introducerii unui astfel de sistem se numără îmbunătățirea operării piețelor de capital, posibilitatea de a obține pensii mai mari (prin contribuții mai mari), o libertate de opțiune crescută a contribuitorilor, alături de o responsabilizare a individului.

Deși realizate în anul 1995, previziunile lui Nicholas Barr despre sistemele estice de pensii s-au dovedit reale în cazul României și sunt încă actuale. Sistemul românesc de asigurări sociale de stat trebuie reformat luând în considerare caracteristicile actuale și posibilitățile instituționale ale sistemului, profilul beneficiarilor din România, cât și experiența vestică și a țărilor vecine.

5. PROBLEMELE MAJORE ALE SISTEMULUI DE PENSII DIN ROMÂNIA

Pentru a putea analiza sistemul de pensii și alte drepturi de asigurări sociale din România în prezent este nevoie de o analiză a structurii sale și a interdependenței dintre ceea ce „intră” și ceea ce “iese” din acest sistem.

Sistemul de Pensii din România s-a confruntat după ‘89 cu probleme extrem de grave:

1. Inechitatea calculării pensiei pentru persoane pensionate în perioade diferite.

Calculul pensiei a fost complet inechitabil până în 2001, fiind diferit pentru cei pensionați în perioade distincte și fiind dependent doar de contribuția celor mai buni 5 ani consecutivi din ultimii 10 ani lucrați. Această situație a condus la pensii “uriașe” bazate pe contribuții foarte mari doar timp de 5 ani și pensii extrem de reduse din cauza unor salarii mici la sfârșitul carierei sau din cauza pensionării înainte de 1989.

Lipsa de voință politică pentru a generaliza cât mai rapid noua modalitate de calcul la toți pensionarii (inclusiv la cei pensionați înainte de 1 aprilie 2001) creează o gravă inechitate între cei pensionați înainte și după implementarea legii. Pensionarea în perioade diferite a unor persoane cu aceeași vechime, cu aceeași profesie (deci cu același efort de contribuție) a condus la pensii complet diferite în funcție de perioada de pensionare (înainte de 1998/ 1998-aprilie 2001/ după 2001). **Este necesară o analiză detaliată a influenței perioadei în care beneficiarii au fost pensionați asupra cuantumului pensiei și recalcularea imediată a tuturor pensiilor în funcție de aceleași reguli (sau, la limită, recalcularea după noua lege cel puțin a pensiilor celor cu pensii peste anumite limite).**

“Cea mai mare pensie din Romania este de 109 milioane lei, sumă ce depășește de 42 de ori pensia medie, care, la începutul lunii ianuarie, a fost stabilită la 2,6 milioane de lei. Potrivit ultimelor date furnizate de Casa Națională de Pensii și alte Asigurări Sociale (CNPAS), în momentul de față, dintre cei 6,7 milioane de pensionari, doar 1.157 primesc pensii de peste 10 milioane de lei. Printre ei se numără foști magistrați, directori de întreprinderi și lucrători bancari.

La polul opus se află 1,7 milioane de țărani pensionari, care primesc lunar între 200.000 și 800.000 lei. Cea mai mică pensie din țară este de 400 de lei, iar nefericitul beneficiar este Gheorghe Homoc (67 ani), din Cladova, Timișoara. Fericitul posesor al pensiei de 109 milioane, aproximativ 2.660 de euro, este un fost director al unei firme de comerț exterior.”

Sursa: Gardianul, 2 Februarie 2004

“Parlamentarii vor avea pensii de 36-45 milioane lei. Parlamentarii au terminat lucrul pe ascuns la noul proiect de statut al aleșilor și l-au făcut public. Inițiativa urmează a fi dezbătută în procedura de urgență într-o sesiune comună. Liderul grupului PSD, Viorel Hrebenciuc, a arătat că se "impune aplicarea în timp foarte scurt a prevederilor din cuprins". Conform documentului, aleșii vor avea pensii speciale, 18 indemnizații lunare dacă nu îndeplinesc condițiile de pensionare, prima anuală, dar și o creștere imediată a indemnizației cu 10%. Pensia va fi obținută dintr-un fond de asigurări, gestionat la fiecare Cameră, pe baza unor contribuții suplimentare. “

surs: Gardianul, 2 Februarie 2004

2. Amânarea reformei și instabilitatea legislației.

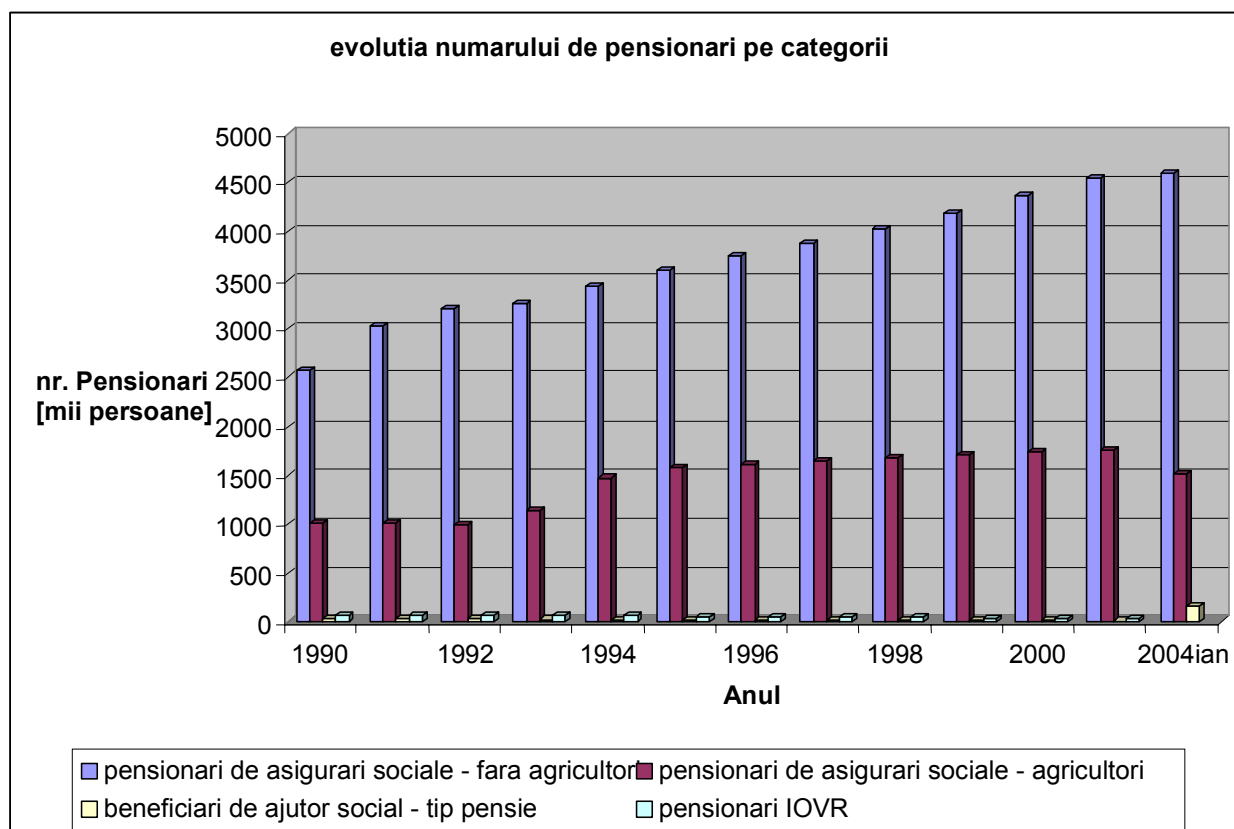
Noua Lege a sistemului de Asigurări de Pensii și alte drepturi de asigurări sociale (legea nr.19/2000) a fost votată și implementată după o perioadă destul de lungă de la Revoluție, nevoia unei asemenea legi fiind resimțită de la începutul anilor '90. În plus, ea a fost imediat amendată de nenumărate ori, fapt ce o face dificil de înțeles (și de aplicat); cu toate acestea rămâne o lege “în general echitabilă”.

3. Scăderea numărului de contribuabili.

Numărul de salariați, implicit și numărul de contribuabili la fondul de pensii, a scăzut dramatic de la peste 8 milioane în 1990 la mai puțin de 4,5 milioane în prezent, generând o mare criză a finanțării fondurilor de pensii. În anumite sectoare sunt puțini contribuabili la sistemul de pensii (în agricultură, de exemplu, sunt aproximativ 2 milioane de persoane ocupate, din care doar 50-60 de mii contribuie la sistemul de asigurări).

3. Creșterea alarmantă a numărului de pensionari (de la 3,5 milioane în 1990 la 6,11 milioane în ianuarie 2004):

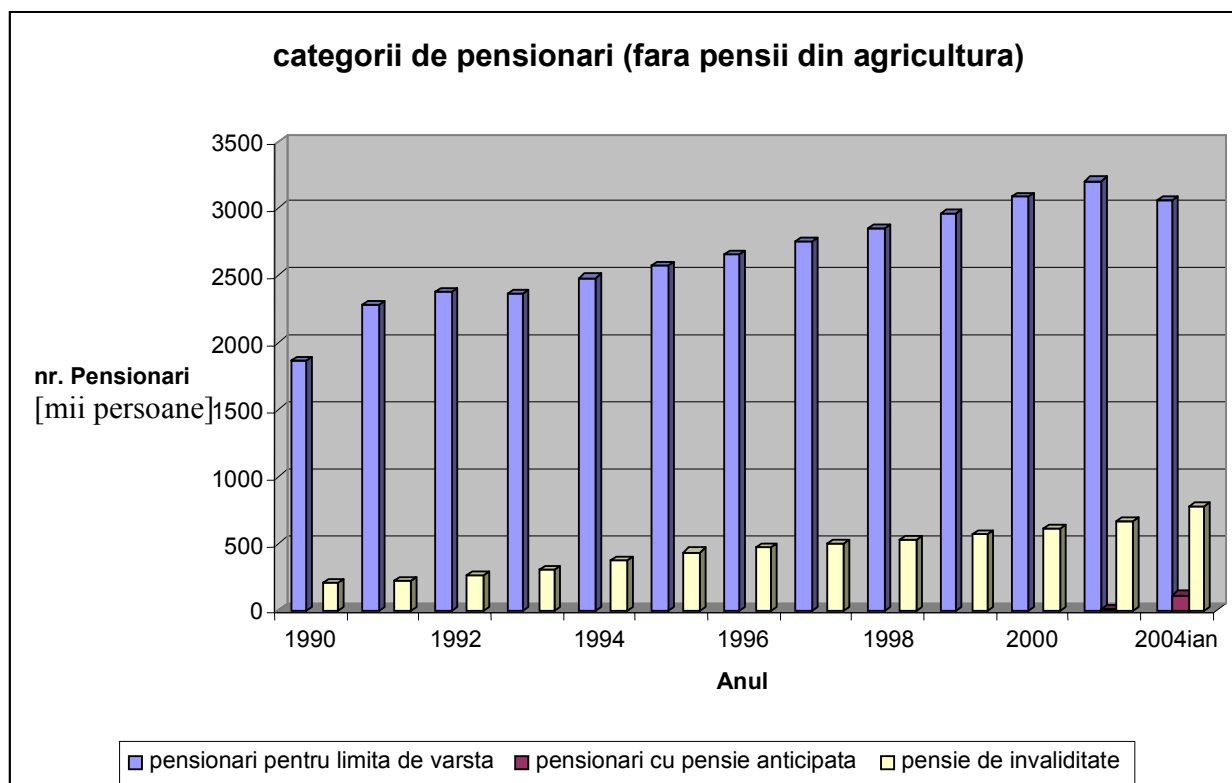
Iată evoluția numărului de pensionari în graficul următor:

Creșterea numărului de pensionar s-a înregistrat pe următoarele căi:

4.1. Prin includerea în sistemul general de pensii a *pensionarilor din agricultură* (aproximativ 1,7 milioane, număr redus apoi la 1,512 milioane în ianuarie 2004).

4.2. Prin *nenumăratele pensionări anticipate aprobate de guvernele din ultimii 14 ani*. În prezent, 113.000 persoane sunt pensionate anticipat dar numărul cumulativ din ultimii 14 ani care au trecut prin această situație este mult mai mare (de menționat că după atingerea vârstei limită de pensionare persoanele pensionate anticipat ies din această categorie de pensie).

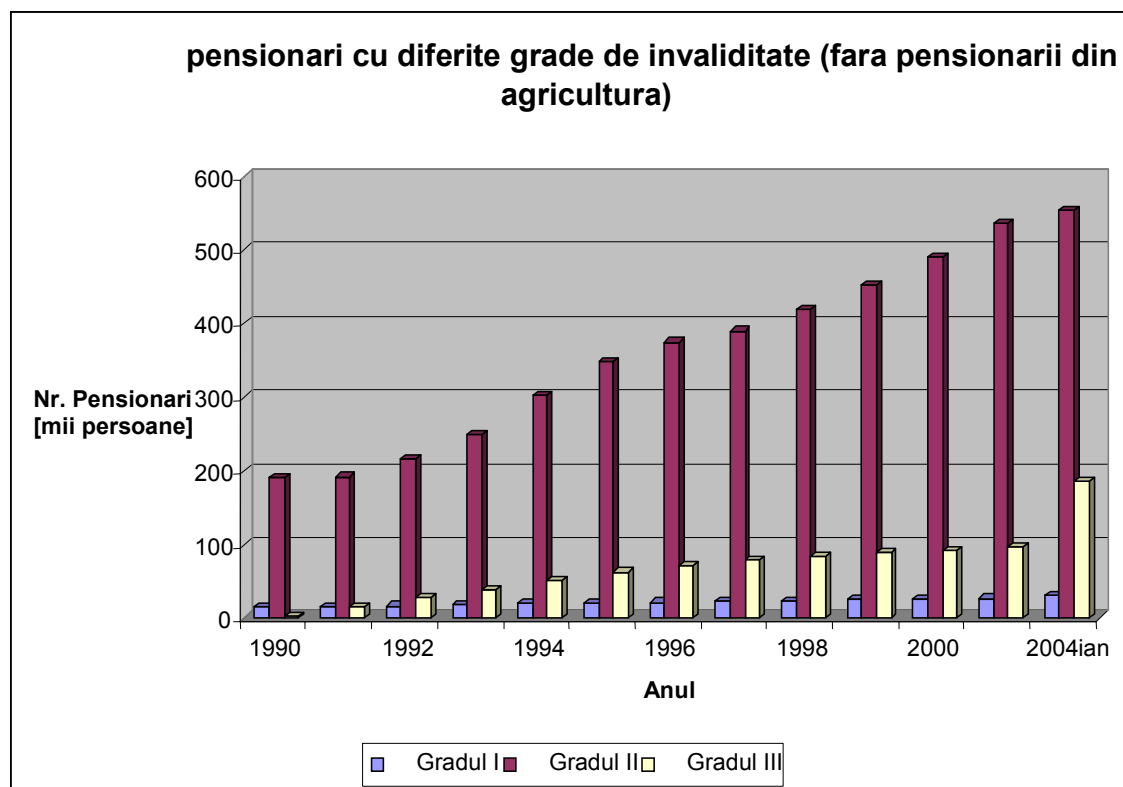

Numai în perioada 1995-1999:

- nr pensionarilor crește cu 13% de la 5,25 milioane la 5,94 milioane
- în același interval populația cu vârsta peste 55 ani crește cu doar 0,4%
- proporția pensionarilor în totalul populației crește de la 23,1% la 26,4% (**nr. pensionarilor depășind pe cel al populației în vârstă de peste 55 ani**)
- nr. pensionărilor pentru limită de vârstă a crescut cu 19%

Sursa : Ioan Mărginean, 2000

4.3. Prin creșterea artificială a numărului de pensionări datorită invalidității („pe caz de boală” în limbajul populației), multe dintre ele suspecte, frauduloase dar nedepistate și astfel neanulate din cauza *deficitului de control și de sancțiuni* în sistemul de asigurări. **În prezent, 805.000 persoane (13% din total pensionari) sunt pensionate pentru invaliditate. Surprinde ponderea foarte mare a celor cu invaliditate de gradul II (73%), mult mai mica decât a celor cu gradul III, respectiv gradul I.**

4.4. Pensionările anticipate și pensionările pentru invaliditate au condus la o **vârstă medie reală de pensionare de aproximativ 52-53 de ani în anii 2001-2003**, alcătuită din media vârstelor medii reale de pensionare de 50-51 de ani la femei și 54 de ani la bărbați. **1,83 milioane (30% din total) au stagiul de cotizare incomplet (chiar dacă au împlinit vârsta de pensionare) și doar 2,55 milioane (42% din total) sunt pensionari pentru limita de vârstă care au stagiul de cotizare complet.**

În România există foarte mulți pensionari tineri așa cum arată următoarele date:

		Bulgaria	Cehia	Ungaria	Letonia	Polonia	Romania	Slovenia	Slovacia
PIB pe locuitor la paritatea puterii de cumparare standard, 2001		5706	3752	13455	7840	9406	5620	16830	-
Fondul de pensii ca % din PIB, 2002		-	.2	10	-	14	7.3	-	7.6
Populatia pe grupe de varste ca procent din total la sfarsitul anului 2002	0-14	14.6	5.6	16.1	16	18.1	17	15	18
	15-24	13.9	4.1	13.7	15.1	16.9	15.6	14	16.6
	25-59	49	1.4	49.4	46.9	48	48.2	50.9	49.5
	60+	22.5	8.9	20.8	22	17	19.2	20.1	15.9
Procent de pensionari in total populatie		29.9	5.6	30.2	26.6	23.9	21.5	-	22.3
Speranta de viata la nastere in 2002	bărbați	68.6	6.1	68.26	65.4	-	67.61	-	69.9
	femei	75.3	1	76.56	76.8	-	74.9	-	77.6
Speranta de viata la varsta de 65 ani in 2002	bărbați	13	3.93	13.04	12.1	-	13.32	-	13.3
	femei	15.6	7.16	16.79	18.1	-	16.01	-	16.9
CANSTAT, Statistical Bulletin, 2003/1, Bucharest, 2003, Institutul național de statistică									

Sursa: Casa nationala de pensii și alte drepturi de asigurări sociale,

4. Rata de colectare mică (neplata contribuției de către unii angajatori, în special din sectorul public)

Per total, quantumul pensiei medii a scăzut în valoare relativă și datorită neplății contribuției de către marile întreprinderi de stat și de către cei ce lucrează pe piața neagră. **Rata de colectare în sistemul de pensii este foarte redusă (în 2001 era de doar 77%), fapt ce afectează grav posibilitățile de majorare a pensiilor.** Faptul că se păstrează o rată a contribuției mare pentru angajator și mică pentru angajat (deși în țările UE raportul este invers) menține posibilitatea pentru întreprinderile de stat de a nu se plăti și face dificilă sancționarea indivizilor pentru care nu s-a plătit contribuția.

5. Nedeleclararea veniturilor reale

O altă problemă majoră care afectează intrările în sistemul de pensii este aceea a **salariilor fals declarate**. Deși este dificil de probat cu cifre, **numărul mare de persoane asigurate pentru care salariul declarat este salariul minim pe economie în ciuda veniturilor „nesalariale”** considerabile face ca și contribuțiile să fie mici.

6. Rata redusă de acoperire cu asigurări de pensii a populației active

În prezent, mai puțin de jumătate din populația activă este asigurată (sub 5 milioane din cele 10,5 milioane), fapt ce va genera probleme pe termen lung. De pensii vor beneficia peste 25-35 de ani doar cei asigurați acum, însă cei care lucrează “la negru” sau nu lucrează deloc (semnificativi ca număr) și care nu intră în sistemul de Asigurări de Stat când vor atinge vârsta de pensionare vor împovăra sistemul de asistență socială (solicitând din bani publici venitul minim garantat sau alte forme de ajutor social).

7. Amânarea introducerii soluțiilor complementare celor parametrice

(introducerea Pilonilor 2 și 3- a pensiilor administrate privat)

Sistemele de pensii suplimentare și pensii ocupaționale administrate privat (**pilonii 2 și 3**), **din păcate nu au fost introduse până acum**, dar se vor implementa probabil în curând (a se vedea proiectul de lege privind pensiile suplimentare și privind pensiile ocupaționale). Aceste tipuri de pensii vor fi accesibile doar celor care au timp să capitalizeze fonduri semnificative în aceste direcții și în special celor cu venituri ridicate, nefiind însă o soluție pentru pensionarii actuali sau pentru cei care se pensionează în următorii ani și nici pentru actualii asigurați cu venituri mici.

6. POSIBILITĂȚI DE REDRESARE A FONDURILOR DE PENSII

6.1. POSIBILITĂȚILE DE REFORME PARAMETRICE

Dacă ne referim la Sistemul public de pensii din România, în prezent se poate spune că procedura de calcul a pensiei este mult mai echitabilă decât în cele precedente în care se luau drept bază de calcul „cei mai buni 5 ani consecutivi din ultimii 10 ani lucrați”.

Dacă sintetizăm prevederile oarecum alambicate ale legii în vigoare, sub forma unei formule (așa cum era cazul în proiectul de lege din care ulterior formula propriu-zisă a fost eliminată), va rezulta formula din box-ul următor. Pe această formulă se pot discuta diverse variante de schimbare a parametrilor.

Formula teoretică de calcul a pensiei

$$C_p = \sum \{[(V_{bai}/V_{bmi})/S_c] \cdot A \cdot E\} \cdot V_{pp}$$

Unde, C_p = Cuantumul pensiei

V_{bai} = Venitul mediu brut al asiguratului în anul “i”

i = Anul în care subiectul a lucrat

V_{bmi} = Venitul mediu brut pe economie în anul “i” comunicat de INS

S_c = Stagiul complet de contribuție

A = Coeficient de acces (în funcție de tipul de pensie gen „pensie de urmaș”, de gradul de invaliditate etc)

E = Coeficient de elasticitate (coeficient corectabil cu 0,3% pentru lunile lucrate suplimentar după vârsta de pensionare deci cu 3,6% pe an lucrat suplimentar)

V_{pp} = Valoarea punctului de pensie

Restricții: $V_{bai}/V_{bmi} < 5$ (numarul de puncte anuale este de maxim 5)

$$30\% V_{mi} < V_{pp} < 50\% V_{mi}$$

Observație: deși punctele anuale se calculează din puncte lunare, formula este destinată analizei posibilităților de intervenție asupra variabilelor așa că pornește de la punctele anuale și venitul anual și nu lunar.

6.2 CÂTEVA CONSIDERAȚII TEORETICE DESPRE ECHILIBRUL FONDURILOR DE PENSII ÎN FLUX (PAYG)

Cel mai simplu tip de reformare a sistemelor de pensii în flux, metodă care se pune în aplicare de cele mai multe ori pe termen scurt, anticipând și conjugând în mod obligatoriu și alte tipuri de măsuri este reforma parametrică, în care se modifică doar parametrii sistemului de pensii.

Pentru un sistem de pensii în flux, schema stilizată de acordare a pensiilor (Chand, Sheetal, Jaeger, Albert, 1999:4-5) (ținând cont de constrângerile de la buget și de structura ocupațională) este următoarea (am adaptat simbolurile la denumirea lor în limba română):

$$(1) \quad N_s(R_c * V_{bm}) = N_p(R_i * V_{bm})$$

unde: N_s – numărul de contribuitori (de salariați)

R_c - rata efectivă de contribuție la sistemul de pensie

(acum în România $r = 31,5\%$ din fondul de salarii pentru condiții normale de lucru)

V_{bm} – venitul (câștigul) brut mediu din care se calculează contribuția

N_p – numărul de pensionari

R_i – rata de înlocuire efectivă a pensiei

Pentru România ar trebui să mai adăugăm un coeficient, pentru rata de Colectare a contribuțiilor (C_c) care reduce intrările în sistem, fiindcă, de exemplu, în 2002 doar aproximativ 80% din contribuții au fost plătite efectiv și au intrat în sistemul de pensii.

$$(1') \quad N_s(R_c * V_{bm}) * C_c = N_p(R_i * V_{bm})$$

Conform ecuației 1) beneficiile și cheltuielile în sistemul PAYG trebuie să se echilibreze în fiecare moment de timp. În consecință, rata de contribuție de echilibru a unui sistem de acest tip se definește ca:

$$(2) \quad R_c = R_i(N_p/N_s)$$

unde: (N_p/N_s) reprezintă rata de dependență a sistemului de pensii

Două completări ale celei de-a doua ecuații (2) sunt semnificative pentru discuția următoare a opțiunilor de reformă parametrică a sistemului PAYG.

În primul rând, pentru a sublinia implicația distincte a fenomenului de îmbătrânire a populației și a evoluției pieței muncii asupra finanțării sistemului PAYG, vom nota cu **X proporția de contribuitori din totalul de populație activă (N_c^*)** și în mod similar cu **Y proporția de pensionari în totalul de persoane în vârstă (N_p^*)**.

În al doilea rând, pentru ca formula noastră să permită finanțarea pensiilor prin transferuri de la buget, vom introduce termenul **Z (proporția din totalul plătit ca pensii ce este finanțată de la buget)**. În consecință, rata de contribuție de echilibru devine:

$$(3) \quad R_c = R_i(1-Z)(X/Y)(N_p^*/N_c^*)$$

unde: (N_p^*/N_c^*) – este rata de dependență a populației în vârstă

Un exemplu de raționament privind raportul dintre salariul mediu și pensia medie.

Considerând că:

- $Z = 0$ (nu ar exista în sistemul de pensii bani/subvenții de la bugetul de stat)
- $N_p/N_s = 1,35$ (raportul de dependență în sistemul de pensii, adică numărul de pensionari ce revin pentru un salariat = 1,35)
- $C_c = 0,80$ (Rata de colectare a contribuției la fondul de pensii)
- $R_c = 0,315$ (Rata de contribuție la fondul de pensii = 31,5% din Venitul mediu brut)
- V_{bm} = (venitul mediu brut pe economie)

$$\text{Pensia Medie} = R_c * C_c * 1/(N_p/N_s) * V_{bm} = 0,315 * 0,80 * 1/1,35 * V_{bm} = 0,187 * V_{bm}$$

Cu alte cuvinte, fără finanțare de la Bugetul de Stat și la rata de colectare din 2002 pensia medie este de **18,7% din Venitul mediu brut**.

În funcție de venitul mediu brut se pot face simulări. De exemplu la 200 Euro pensia ar fi de aproximativ 37,4 Euro. Pentru o pensie medie de 100 Euro, Venitul mediu brut ar trebui să fie de aproximativ 535 Euro.

Este evident în aceste condiții faptul că sistemul de pensii publice din România este dependent de susținerea financiară de la Bugetul de Stat.

Luând în considerare toate cele de mai sus, putem spune că **reforma parametrică** (reforma prin modificarea unor parametri ai sistemului) se poate realiza prin:

1. **Ajustarea ratei contribuției (Rc)** – este cea mai simplă măsură care poate fi luată. Există însă limite posibile: în primul rând în termeni de echitate și egalitate. Se poate întâmpina rezistență în schimbarea ratei contribuției, atât de către cei care lucrează pentru venituri mici sau medii (pentru ei contribuția către sistemele de asigurări fiind mult prea mare), dar și de către cei cu venituri ridicate (care pot considera că suma pe care o plătesc este mult ridicată față de beneficiile pe care le primesc). Pe de altă parte, această măsură poate avea efecte negative asupra pieții muncii, angajatorii preferând mai degrabă să nu mai angajeze personal decât să plătească suplimentar la stat. „Cu toate acestea, din când în când, creșterea ratei contribuției poate fi un compromis rezonabil dacă este parte a măsurilor parametrice de reformă”. (Chand, Sheetal, Jaeger, Albert, 1999:9). În România deja există un proces de reducere a ratei de contribuție pentru a stimula declararea veniturilor și înscrierea în sistemul de pensii (în ultimii ani a fost redusă contribuția cu 3,5%, de la 35 la 31% pentru condițiile normale de lucru).

2. **Ajustarea ratei de transfer de la buget (1-Z)** – Atunci când sistemul este în criză, o soluție o reprezintă acordarea unor sume de la buget pentru plata pensiilor. Evident, o astfel de

măsură nu poate fi luată decât pe termen scurt, pentru probleme punctuale și nu trebuie repetată deoarece are efecte indirecte negative din cauza modificării implicite a structurii bugetului dar și controverselor politice ce pot apărea.

3. **Ajustarea ratei de înlocuire (R_i)**– este măsura pe care o iau cele mai multe dintre țări în momentul actual. Această ajustare se realizează prin: mărirea perioadei de contribuție obligatorie, eliminarea avantajelor acordate unor grupuri sociale, ajustarea veniturilor ca urmare a ieșirii mai devreme sau mai târziu de pe piața muncii, modificarea coeficienților de indexare. (Chand, Sheetal, Jaeger, Albert, 1999:9)

4. **Ajustarea ratei de dependență (N_p/N_s)**–se realizează prin creșterea perioadei de lucru obligatorie, prin schimbarea vârstei de ieșire la pensie, prin creșterea contribuției necesare pensionării anticipate, schimbarea politicilor privind pensionarea pe caz de boală, creșterea controlului în vederea descoperirii de nereguli, etc. De asemenea, o măsură posibilă este creșterea vârstei de pensionare la femei (egalarea acesteia cu cea a bărbaților) în condițiile în care în medie participă pe piața muncii mult mai puțin decât bărbații.

5. **Alături de toate acestea, trebuie adăugată încă o componentă a reformei: eficientizarea sistemului administrativ, ce ar avea ca efect principal reducerea costurilor și mai ales a erorilor administrative.** Măsurile necesare sunt: contractarea anumitor servicii unor firme private mai operative, crearea unui sistem informatic bine pus la punct care să contabilizeze informații despre toate persoanele din sistem.

Realizarea de astfel de măsuri sunt de cele mai multe ori o necesitate. Din păcate, cele mai multe dintre țări de abia acum au început reforme de acest tip iar altele nu le-au început deloc deși „nevoia de a realiza o reformă de lungă durată și cât mai devreme a sistemului PAYG, precum și instrumentele prin care aceasta se poate realiza se cunoșteau de multă vreme.” (Holzmann, Robert, 1999:7). Este și cazul României, unde numărul de pensionari a crescut constant iar numărul de salariați a scăzut dramatic; după 1990, rata de colectare este mică, pensionările frauduloase în sistem par să fie foarte numeroase (conform cazurilor semnalate de presă) ca și ratele de creștere a pensionărilor pentru incapacitate de muncă.

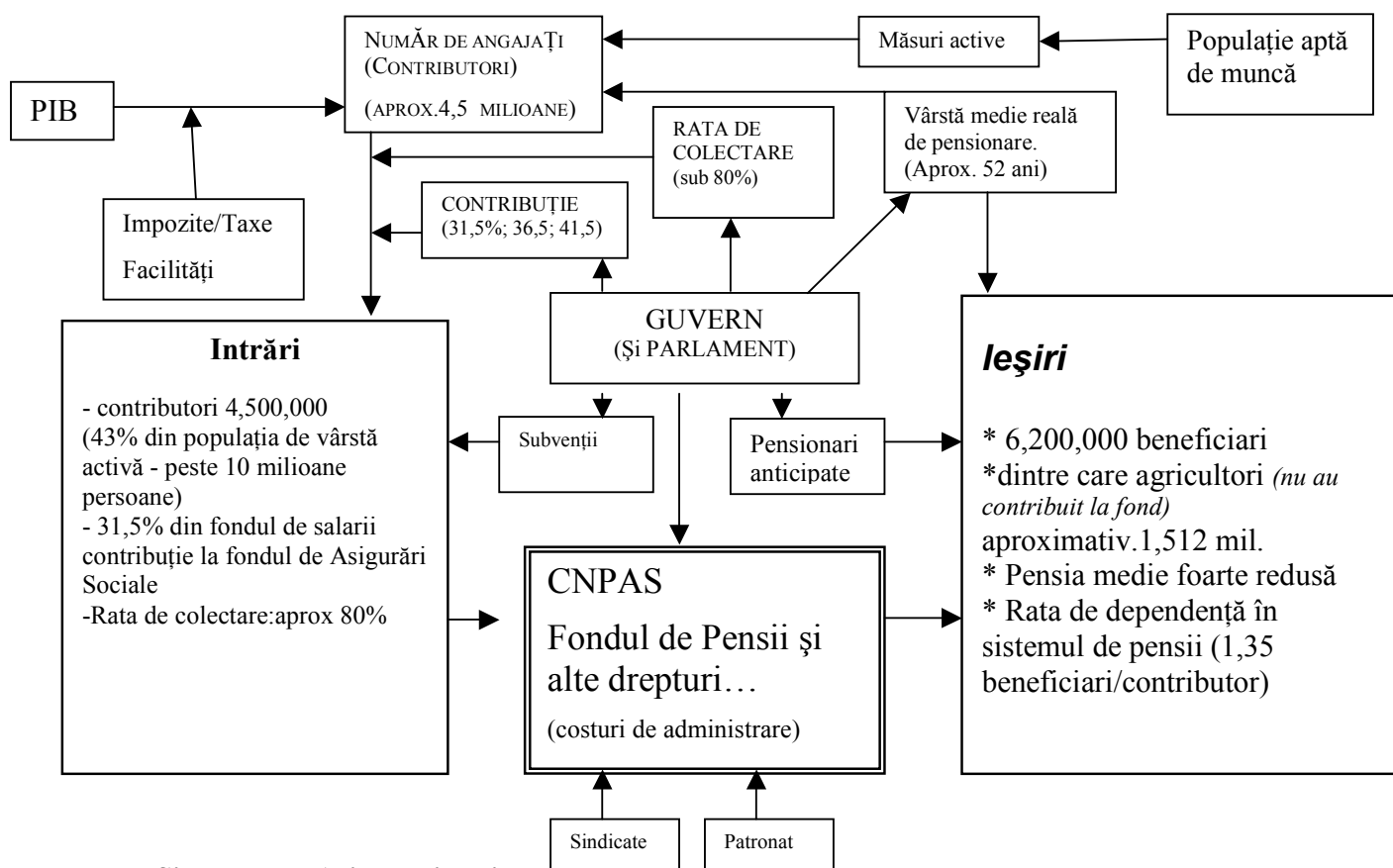
Și în România, ca și în celelalte țări, reforma sistemului de pensii a fost întârziată și nu a fost și nu va fi radicală datorită intereselor electorale ale clasei politice. Neatractivitatea politică a schimbărilor („câștigurile economice și fiscale sunt vizibile când politicianul responsabil nu mai este în funcție”) au făcut ca acestea să nu fie realizate din timp. Totodată politicienii „vor avea dificultăți în a ne convinge că reforma parametrică propusă va dura și că nu vor avea în viitor nici o motivație să schimbe structura beneficiilor/ contribuțiilor din motive politice. Dată fiind problema credibilității, indivizii găsesc motivația de a se opune reformei parametrice de la început.” (Holzmann, Robert, 1999:7)

Unele țări au început să schimbe parametrii sistemului de pensii PAYG, însă au renunțat sau au dus pentru continuarea lor o „luptă politică intensă”. Holzmann dă exemple de țări precum Japonia, Franța, Cehia în care a existat o dispută puternică pentru menținerea constantă a vârstei de pensionare, amintește cazul Germaniei ce și-a stopat de asemenea pentru o perioadă reforma „decretând” și că „cea mai mare parte a reformelor PAYG au eșuat în rezolvarea distorsiunilor sistemului tradițional al pieții muncii și a subvenționării anumitor grupuri aflate în competiție pentru aceste subvenții.” (Holzmann, Robert, 1999:7)

6.3. CREȘTEREA SURSELOR FINANȚĂRII SISTEMULUI DE PENSII DIN ROMÂNIA

Finanțarea politicilor sociale necesită de asemenea scurte comentarii. În general, politicile sociale se concentrează pe modul în care se utilizează “prăjitura guvernamentală”, pe felul în care se împarte și se administrează ea, adică pe structura cheltuielilor sociale. Problema eficienței politicilor sociale, a optimizării utilizării bugetului social are însă o componentă importantă care ține de stagiul anterior, de etapa colectării resurselor. Desigur sunt cunoscute dezbaterile privind taxarea / modalitățile de constituire a bugetului de stat și a bugetelor asigurărilor sociale⁴. Dorim să adăugăm la acestea o sistematizare a modului în care să se echilibreze/armonizeze cererea și oferta de politici sociale într-un sistem social în general, cu aplicație pe subsistemul de pensii din România.

Pentru a analiza măsurile posibile de redresare a sistemului de pensii publice, putem considera următorul tablou al organizării acestuia, intervențiile putând să se limiteze la elementele din acest „tablou”:

Sistemul de Asigurări sociale de pensii în România – Tablou general

⁴ Pentru teoria privind finanțarea politicilor sociale și privind asigurărilor sociale vezi Barr, 1998 iar pentru situația României vezi C. Zamfir, E. Zamfir (coord.), 1995; C. Zamfir (co-ord), 1999; Mărginean 1995, 1999, 2000

Practic, din cauza creșterii populației vârstnice, este nevoie de o **nouă echilibrare a raportului dintre resursele pentru pensii și alte asigurări sociale și alte cheltuieli**

(cererea „satisfăcută” de pensii/alte drepturi)

Această reechilibrare se poate realiza în două moduri:

3) *Creșterea resurselor alocate* (a intrărilor în sistem)

4) *Reducerea ieșirilor* (a cererii de pensii, a numărului de pensionari, etc.)

Foarte important este să aflăm modul în care s-ar putea materializa aceste obiective.

1. Creșterea resurselor s-ar putea realiza în următoarele situații:

a) Cea mai fericită variantă a creșterii resurselor este *prin “creștere economică” (mărirea PIB-ului)* și menținerea ponderii în PIB a cheltuielilor sociale, ce ar duce la o creștere în valoare reală a cheltuielilor sociale pentru pensii.

b) ***Creșterea ratei de impozitare în general sau a contribuțiilor la fondurile sociale.*** Există însă praguri de unde o creștere a impozitării este contraproductivă, una dintre consecințe fiind scăderea bazei de impozitare și sporirea economiei subterane. Este o măsură lipsită de suport social, în România fiind chiar nevoie de scăderea ratelor de impozitare (proces început în ultimii ani care influențează însă contribuțiile la fondul de asigurări sociale).

c) ***Creșterea ratei de colectare***, orice procent de creștere asigurând posibilități de creștere a pensiei medii sau reducând subvenționarea fondului de la bugetul de stat. Posibilitățile de creștere a ratei de colectare sunt mari în România (în 2002 nu se colecta 20 % din contribuție) Dovada posibilității de a încasa banii o reprezintă fondul de sănătate unde rata de colectare a fost de aproape 100% în același an, 2002.

d) ***Împrumuturi guvernamentale pentru fondul de pensii.*** Utilizate de mai toate țările pentru a depăși perioadele de declin economic, împrumuturile nu sunt totuși o soluție eficientă pe termen lung, întrucât depășirea unei anumite rate de îndatorare împovărează prea mult bugetele ulterioare de asigurări cu cheltuieli pentru serviciile datoriei curente.

e) ***Cotă parte din privatizare – vânzarea proprietăților Statului (inclusiv a resurselor naturale)*** care să fie direcționate obligatoriu către fondul de asigurări. Pentru anumite perioade (precum tranziția post-comunistă în unele state) privatizarea unor proprietăți de stat poate contribui cu fonduri importante la buget. Marea Britanie în anii '80 a avut venituri la buget de aproximativ 12% din PIB datorită privatizărilor masive operate de guvernarea Thatcher. Problematika privatizării este una extrem de actuală pentru România, fiind o posibilă sursă de fonduri pentru consum dar și pentru investiții publice. Și această variantă însă este una limitată, conjuncturală și nu poate rezolva finanțarea sistemului de asigurări sociale pe termen lung.

f) ***Introducerea de taxe noi pentru serviciile sociale.*** Problemele create sunt similare cu cele ale creșterii ratei generale de impozitare și țin de suportabilitatea populației, de încurajarea angajării “la negru” pentru a evita plata contribuțiilor sociale prea mari, ceea ce exclude multe persoane din sistemul de asigurări și împovărează mai târziu asistența socială cu cei neasigurați. O soluție ar fi ca în agricultură și în cazul celor cu salarii de bază foarte mici dar cu alte tipuri de venituri să se impună anumite norme de cotizare la sistemul de asigurări.

g) **Creșterea veniturilor statului pe alte căi, de exemplu prin primirea unor ajutoare nerambursabile.** Este o sursă caracteristică pentru țările aflate în situații foarte dificile, sărace și/sau aflate în procese de integrare în diverse structuri economice, militare sau politice. Pe lângă faptul că ajutoarele nerambursabile sunt limitate ca sumă și ca perioadă de timp, ele sunt adesea însoțite și de condiționări clare puse de cei care le acordă și de multe ori inacceptabile pentru beneficiari. Pentru România varianta aceasta merită analizată.

h) Creșterea bazei de colectare (a numărului de asigurați).

Acest lucru se poate realiza în 2 moduri:

a) Prin crearea de noi locuri de muncă (Măsurile active au fost în mod evident insuficiente deși fondul de șomaj a fost în mulți ani și încă este excedentar)

b) Prin atragerea între contribuitori a celor care nu contribuie în prezent. Aici există 3 categorii de persoane care ar putea fi incluse printre contribuitori:

I. Cei care lucrează la negru (în special tinerii și cei aflați aproape de vârsta de pensionare care acceptă orice condiții de lucru). Nu se cunosc dimensiunile fenomenului dar el poate însuma sute de mii de persoane.

II. Cei care lucrează sezonier sau ocazional (în special în rural), liber-întreprinzătorii, agricultorii (fermierii) pentru care nu există destule stimulente pentru a fi atrași în sistem.

III. Cei care lucrează în străinătate (numărul nu este cunoscut exact dar numai cu contracte legale de muncă sunt sute de mii de persoane)

i) Creșterea veniturilor declarate.

Întrucât mulți nu declară veniturile reale pentru a reduce impozitarea există posibilitatea de a mări contribuțiile prin stimularea declarării veniturilor reale pentru cât mai mulți asigurați.

2.Reducerea cheltuielilor pentru sistemul de asigurări s-ar putea, la rândul ei, realiza pe următoarele căi:

a) **Transferul responsabilității de la Stat către alți furnizori de bunăstare precum companiile private.** Este o metodă tot mai răspândită în Occident în cazul asigurărilor care sunt parțial trecute în sectorul privat; implică costuri sociale aferente cum ar fi creșterea inegalității veniturilor din pensii.

b) **Încurajarea unor beneficiari (prin reducere de taxe, de exemplu) să recurgă la servicii private de pensii**

c) **Să se reducă numărul de beneficiari prin înăsprirea criteriilor (ridicarea vârstelor medii reale de pensionare).** Metoda este frecvent utilizată în sistemele de asigurări de pensii unde se

ridică periodic vârsta de pensionare pentru a reduce numărul tot mai mare de beneficiari datorită creșterii speranței medii de viață.

d) **Reducerea cuantumului pensiilor sau a altor drepturi** (de exemplu neindexând la timp sau complet beneficiile cu coeficientul de inflație)

e) **Reducerea cheltuielilor de administrare a fondului prin reducerea numărului angajaților sau a salariilor acestora sau a cheltuielilor de distribuire a pensiilor.**

f) **Plasarea mai eficientă a fondurilor (excedentare) dacă este cazul.**

Aceste posibilități teoretice ar trebui analizate în contextul sistemului de asigurări din România și verificată utilitatea fiecăreia în parte prin analize de eficiență.

7 INTRODUCEREA PENSIILOR ALTERNATIVE (PILONII 2 ȘI 3) ȘI POSIBILELE CONSECINȚE ALE ACESTEIA

7.1 PENSII ALTERNATIVE – CLARIFICĂRI CONCEPTUALE

În analizele obișnuite întâlnim adesea caracteristici particulare ale sistemelor de pensii, considerate ca fiind scheme tipice, fără a se lua în considerare faptul că acestea, în interacțiune cu alte elemente, pot avea ca rezultat cu totul alte configurații ale sistemelor. De exemplu, conturile individuale sunt reprezentate ca fiind manageriate privat și având ca filosofie de distribuire contribuțiile și nu beneficiile. Pe de altă parte, sistemul în flux este asociat implicit pensiilor de stat.

În fapt, conturile individuale și pensiile PAYG reprezintă doar caracteristici ale sistemelor de pensii și nu tipuri de sistem, deoarece „ideal-tipurile” trebuie concepute prin încrucișarea a trei componente – *tipul de beneficiu, finanțarea și managementul sistemului*⁵ (Hollzman, Robert, Palacios, Robert, 2001:2).

Nu toate combinațiile între cele trei componente sunt însă posibile, în practică unele dintre ele nefuncționând. „Acest aspect este interesant prin el însuși și sugerează un proces de selecție naturală pentru sistemele de pensii ce face ca anumite combinații să dispară sau să devină irelevante.” (Hollzman, Robert, Palacios, Robert, 2001:2).

Tabelul nr 3: Exemple de combinare a tipurilor de beneficii, finanțare și administrare

Sursa : Hollzman, Robert, Palacios, Robert, 2001:2

	Management public	management privat
Beneficii definite (DB)		
Nefinanțate anterior – în flux	Germania, Franța (schema principală)	Franța (schema suplimentară)
Finanțate anterior		Olanda (schemă suplimentară)
Contribuții definite (DC)		
Nefinanțate anterior – în flux	Letonia, Polonia și Suedia (primul pilon)	
Finanțate anterior	Singapore, Malaezia	Chile, Mexic, Polonia și Suedia (al doilea pilon)

⁵ Nicholas Barr pune de asemenea problema probabilității sistemelor de a se confunda între ele: „NDC ne amintește că public+PAYG+DC este o opțiune posibilă – cu alte cuvinte că PAYG nu înseamnă automat DB.(Barr, Nicholas, 2003:6)

7.1.1. Beneficii definite versus contribuții definite

Cazul tipic de *beneficii definite* furnizează X% din salariul final în funcție de numărul de ani de contribuție. În ceea ce privește *contribuțiile definite* tipice, veniturile sunt rezultatul contribuțiilor acumulate plus un profit ca urmare a investiției acestor sume. Renta lunară pe care individul o primește la pensie este calculată (în cazul ideal) în funcție de speranța de viață la vârsta de pensionare – prin împărțirea sumei totale la numărul prezis de luni rămase. Multe țări au adoptat acest sistem și publică, în mod regulat, tabele cu speranța de viață la vârste diferite pentru ca indivizii să își poată calcula pensia potențială și să-și stabilească vârsta optimă de retragere de pe piața muncii. Specialiștii susțin că această metodă de calcul a pensiei este intrinsec constrângătoare și poate avea efecte benefice asupra funcționării fără sincope a sistemului, statul sau alte organisme nemaifiind astfel obligați să impună vârste fixe de pensionare.

Pensiile bazate pe contribuții definite au o serie de caracteristici extrem de atractive (Barr, Nicholas, 2003:6):

- Vârsta de pensionare flexibilă – fapt ce are efecte pozitive asupra bunăstării individului deoarece acesta își poate ajusta singur consumul de-a lungul vieții în funcție de nevoile prezente sau proiectate;
- Posibilitatea unor combinații flexibile între muncă și pensionare, crescând din nou libertatea de alegere a individului⁶;
- Ajustarea automată la speranța de viață în creștere⁷;
- Capacitatea mai ridicată de a face față riscului și incertitudinii.

Chiar dacă este simplu de distins între tipurile ideale polare, în practică este mult mai dificil să deosebești între modalitățile de acordare a beneficiilor. „Dacă analizăm sistemul de beneficii definite care se bazează pe câștigul pe perioada întregii vieți (cum este în Germania și Franța) și îl comparăm cu un sistem în flux bazat pe contribuții definite (cum este în Lituania, Polonia și Suedia), cele două tipuri de beneficii nu se deosebesc deloc.” (Hollzman, Robert, Palacios, Robert, 2001:2)

Pe de altă parte, există situații în care, în cadrul aceleiași scheme de pensii, se pot întâlni ambele tipuri de venituri – atât cele de tipul beneficiilor definite cât și de tipul contribuțiilor definite. Nicholas Barr recomandă, de exemplu, ca schema de stat în flux să fie separată în două elemente – o componentă de tipul contribuțiilor definite care să imite schema fondurilor individuale private și un element redistributiv finanțat din taxarea generală⁸. (Barr, Nicholas, 2003:2)

---

⁶ Această caracteristică este valabilă și în cazul altor tipuri de sisteme de pensii.

⁷ Și această caracteristică poate fi compatibilă cu alte tipuri de sisteme de pensii – modificând vârsta la care individul primește pensie integrală în funcție de speranța de viață. Însă în cazul pensiilor NDC politicile de ajustare sunt mai complexe.

⁸ Rațiunea acestei măsuri va fi analizată în capitolul privind rolul pilonilor de pensie 2 și 3.

7.1.2. Sisteme de pensii în flux versus sisteme de pensii bazate pe fonduri

Cea mai utilizată distincție între cele două tipuri de scheme constă în faptul că în primul caz (al sistemelor de pensii în flux) contribuțiile prezente sunt folosite pentru a plăti pensionarii actuali (reprezentând o formă de solidaritate intergenerațională) pe când în celălalt caz individul își „prefinanțează” singur pensia viitoare (ce va fi egală cu contribuțiile prezente plus o dobândă ca urmare a investirii banilor).

Chiar dacă diferențierea în funcție de solidaritatea intergenerațională se realizează în mod frecvent (considerându-se că în cazul al doilea o generație își este suficientă pentru a supraviețui – la vârsta de pensionare având acumulat necesarul de bani) totuși la nivel macrosocial ea nu are sens. Și aceasta întrucât „în final, ambele scheme necesită o generație următoare pentru a încheia contractul generațional, atât prin forma contribuțiilor curente (în schemele în flux) cât și prin cumpărarea bunurilor acumulate.” (Hollzman, Robert, Palacios, Robert, 2001:3) Pe de altă parte, deciziile pe care le iau generațiile următoare sunt esențiale pentru sumele reale pe care persoanele ajunse la vârsta de pensionare le dețin (procesele inflaționiste, managementul defectuos, etc. putând influența semnificativ puterea de cumpărare a acestora).

Pensiile PAYG domină lumea asigurărilor datorită avantajelor pe care ele le-au avut pentru guvernanți⁹. Cel mai important avantaj este că beneficiile se pot plăti imediat ce sistemul a fost introdus. În schimb în sistemele bazate pe fonduri, este nevoie de o generație pentru ca pensionarii să își poată primi beneficiile în întregime. În al doilea rând, schemele PAYG pot redistribui mult mai ușor resursele între generații. În țările OECD, guvernanții au considerat că oamenii au trăit greutăți precum criza economică din anii 1920 și 1930 sau cel de-al doilea război mondial, sistemul în flux putând acorda mult mai ușor ajutor din partea generațiilor tinere. În al treilea rând, trebuie menționată și simplitatea funcționării unui astfel de sistem atunci când populația este tânără și în creștere.

7.1.3. Scheme manageriale în sistemul public versus scheme coordonate în sistemul privat

Ca și în celelalte două situații de mai sus diferențierea este simplu de realizat pentru cazurile polare. La o extremă, ne putem imagina un sistem administrativ unic care colectează contribuțiile, administrează conturile, etc.. La cealaltă extremă, sarcinile sunt realizate de către instituții financiare private ce se află în competiție, consumatorul individual fiind cel care decide care dintre ele să îi administreze fondurile.

În realitate, cele mai multe dintre sisteme se află pe un continuum. De exemplu, sectorul public poate concesiona servicii cum ar fi contabilitatea, distribuția pensiilor, etc. Pe de altă parte, „funcția sectorului privat într-un sistem privat de conturi individuale poate fi redusă la managementul acestora, atât timp cât colectarea distribuțiilor, contabilitatea și distribuirea

---

⁹ Conform Transition, Paying a shift from pay-as-you-go financing to funded pensions, pg. 2

beneficiilor pot fi făcute de către o casă centrală (precum în Mexic și Suedia).” (Hollzman, Robert, Palacios, Robert, 2001:3)

Banca mondială recomandă un sistem de pensii pe trei piloni:

Pilonul 1 – un sistem obligatoriu în flux PAYG manageriat în sistem public, conceput pentru a furniza un venit de bază pentru persoanele în vârstă

Pilonul 2 – un sistem obligatoriu de conturi individuale, manageriat privat

Pilonul 3 – un sistem voluntar (de asemenea finanțat, manageriat privat) pentru furnizarea de economii și asigurări

Dacă analizăm doar schema publică PAYG (pilonul 1), putem clasifica sistemele în trei categorii, în funcție de rolul pensiilor în flux în structura sistemului de pensii în general.

1. Rol mare al schemei PAYG – schemele PAYG domină furnizarea veniturilor pensionarilor, lăsând un rol extrem de redus pensiilor private.

2. Rol mediu al schemei PAYG – schema PAYG are o acoperire destul de ridicată, dar furnizează doar un venit mediu de pensie (să spunem 40% din veniturile medii). Țările din această categorie cresc probabilitatea ca individul să investească și în sistemul privat. Acest sistem se întâlnește în majoritatea țărilor anglo-saxone, incluzând Olanda și Elveția.

3. Rol minimal al pensiilor PAYG – sunt de obicei finanțate doar de la buget, și sunt concepute pentru a reduce sărăcia persoanelor care nu sunt acoperite de către schemele de pensii private. Această categorie se regăsește în schemele publice din Australia și Chile. (Chand, Sheetal, Jaeger, Albert, 1999:5)

7.2. PENSIILE PRIVATE - MĂSURI PENTRU PROTEJAREA INDIVIDULUI

Vorbind despre limitele pensiilor private se pune problema dacă trebuie create reguli care să constrângă sistemele de pensii sau este mai bine ca acestea să funcționeze liber, lăsând mecanismele pieței să promoveze companiile furnizoare de servicii eficiente, adaptate mediului.

Constrângerile și oportunitățile trebuie concepute diferit pentru țările dezvoltate față de cele pentru țările în curs de dezvoltare (Portfolio Limits - Pension Investment Restrictions Compromise Fund Performance). Rațiunea acestei recomandări constă în faptul că în țările care au introdus recent sisteme private obligatorii, consumatorii au puțină experiență de a investi (sau deloc). „Mulți au avut contacte reduse sau nici un contact cu furnizorii de servicii financiare înainte de reforma pensiilor. În plus, industriile serviciilor financiare au fost rareori bine dezvoltate. Lipsa experienței de a investi ar putea duce la decizii inadecvate privind portofoliul.” (Portfolio Limits:1)

O astfel de situație necesită reguli de constrângere a ofertanților în ceea ce privește modalitatea de investire a portofoliilor, a modului în care aceste portofolii sunt prezentate, a

administrării acestora, etc. În țările cu piețe de capital mai bine dezvoltate și cu o populație cu experiență în a investi necesitatea unor astfel de reguli este mai redusă.

Dacă, însă, vom clasifica sistemele de pensii în funcție de caracterul obligatoriu sau voluntar al asigurării/contribuției atunci evident în sistemele voluntare guvernul poate să își asume mai puțină responsabilitate decât în cazul pensiilor obligatorii.

7.2.1. Tipuri de taxe pentru pensii private

Să măsoari și să cumulezi ratele pe care un individ le plătește pentru pensie (indiferent dacă este obligatorie sau voluntară) este extrem de dificil în condițiile în care acestea sunt de diferite tipuri – fixe, proporționale; depinzând de valoare fondului sau de mărimea investițiilor, etc. În plus, taxele interacționează în diferite moduri de-a lungul timpului - ceea ce face și mai dificilă orientarea cetățeanului spre o alegere optimă (din cauza imposibilității de a compara furnizorii între ei). În consecință, prima regulă este ca guvernul să ceară companiilor furnizoare de pensii private să prezinte fondurile/beneficiile într-un format standard.

Sistemul de taxe cerute (în funcție de contribuții sau de valoarea conturilor finale) este dat, evident, în funcție de timpul pe care sistemul și-l permite. Taxele pe contribuții pot fi avantajoase deoarece generează un profit mult mai rapid, astfel încât investitorii își pot recupera banii mult mai rapid; indirect un astfel de sistem încurajează competiția deoarece mai multe companii ar fi tentate să intre în branșă. Pe de altă parte, taxele pe valoarea contului (contribuții plus profit) încurajează investitorii să maximizeze valoarea acestuia, și astfel să investească banii cât mai bine. (Administrative charges – options and arguments for controlling fees for funded pensions:6,7)

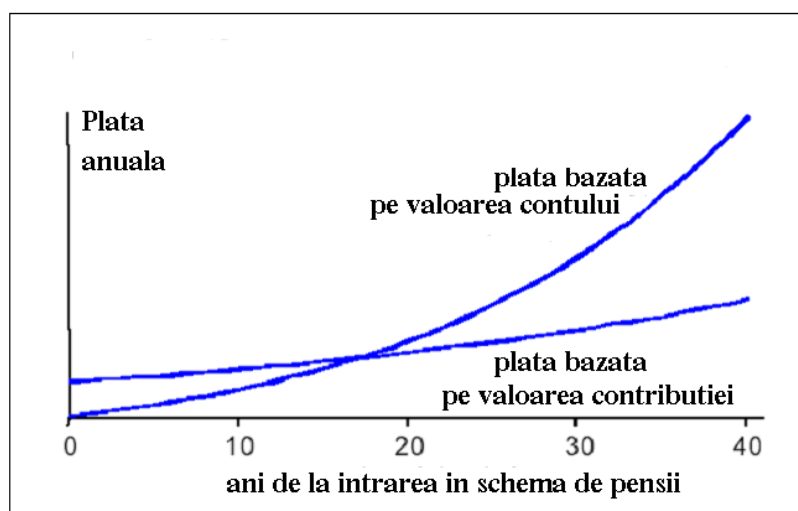

Figura 4 Profilul în timp a diferitelor forme de plată a companiilor furnizoare de pensii private

Un alt punct sensibil îl reprezintă plafonarea valorii taxelor. Studiile arată că aceasta nu este neapărat o măsură foarte eficientă deoarece guvernul poate greși atunci când se stabilește limita – o limită mult prea ridicată este inutilă iar o limită prea joasă este prea dură, implicând neacoperirea cheltuielilor și deci neatractivitatea domeniului și lipsa competiției. (World Bank - *Administrative charges – options and arguments for controlling fees for funded pensions*).

7.2.2. Constrângeri de portofoliu

Alte constrângeri posibile sunt cele privind tipurile de investiții admise întrucât banii contribuitorilor pot fi pierduți din cauza plasării proaste sau prea riscante a banilor. În această situație, statul ar fi cel care ar trebui să acorde plăți compensatorii (sub diferite forme – venit minim garantat, pensii de stat, etc.).

Cele două mari tipuri de investiții ce pot fi făcute de către o companie furnizoare de servicii de pensii sunt cumpărarea de obligațiuni emise de stat și de acțiuni. Unele țări plafonează limita acțiunilor ce pot fi cumpărate în companiile dinainte stabilite. Prima motivație ar fi riscul mai ridicat pe care îl au investițiile în acțiuni și faptul că statul nu poate controla situația. Pe de altă parte, cumpărarea de obligațiuni ușurează tranziția de la sistemul PAYG la unul privat. „În perioada de tranziție, contribuțiile pentru pensiile lucrătorilor sunt direcționate către conturile individuale, ceea ce înseamnă că altă sursă de venit este necesară pentru a plăti pensiile actuale.” (Portfolio limits, pg. 2) Ea poate fi găsită prin oferirea de obligațiuni de către stat și cumpărarea lor de către sistemele private de pensii. „Evident această politică trebuie încurajată doar pe termen scurt pentru a ușura tranziția și pentru a stabiliza piața de capital. Dar pe termen lung poate avea efecte nocive asupra economiilor, creșterii economice, etc.” (Portfolio limits, pg. 2).

Indiferent dacă plafonează sau nu limita acțiunilor, țările pot impune constrângeri de sume investite în alte țări¹⁰. Dacă ne uităm la investițiile străine, în partea dreaptă a graficului, constrângerile pentru America Latină sunt mai ridicate decât cele pentru țările OECD. „Patru din țările Americii Latine permit investiții străine, de la maximum 5% în Peru la 12% în Chile. În final, maximum de investiții în creanțe publice este întâlnit în America Latină. Motivul pare să fie un mix de fonduri necesare diversificării și prevenirii viitoarelor guverne de la plata unui deficit față de o pensie normal acceptată.” (Portfolio limits, pg. 3).

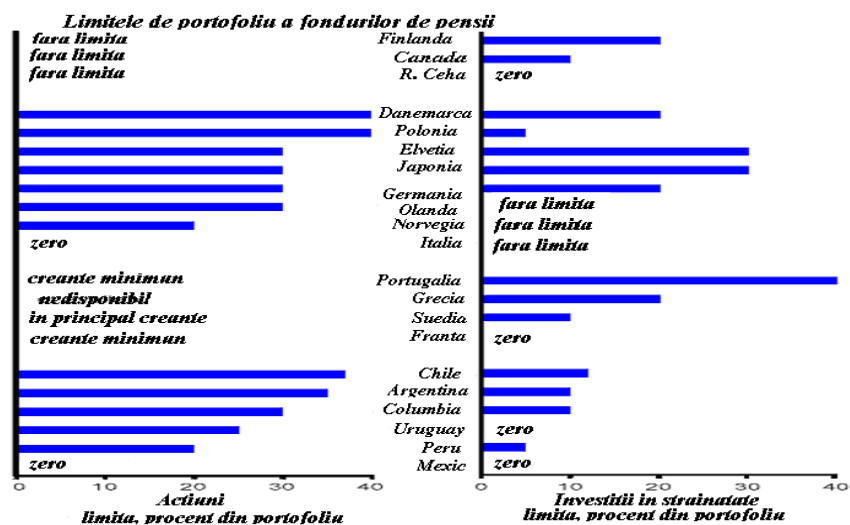

Figura 5 Limite de portofoliu a fondurilor de pensii

Chiar dacă pentru unele țări posibilitatea de a cumpăra acțiuni și/sau de a investi în străinătate este ridicată, în general, în toate țările acțiunile sunt cumpărate într-o pondere mai mică decât era stabilit inițial. Graficul de mai jos arată diferența între pragul superior și partea reală în portofoliul de pensii al acțiunilor. În Danemarca, Germania și Elveția, de exemplu, investițiile în acțiuni sunt chiar cu 20% mai mici decât este limita superioară admisă.

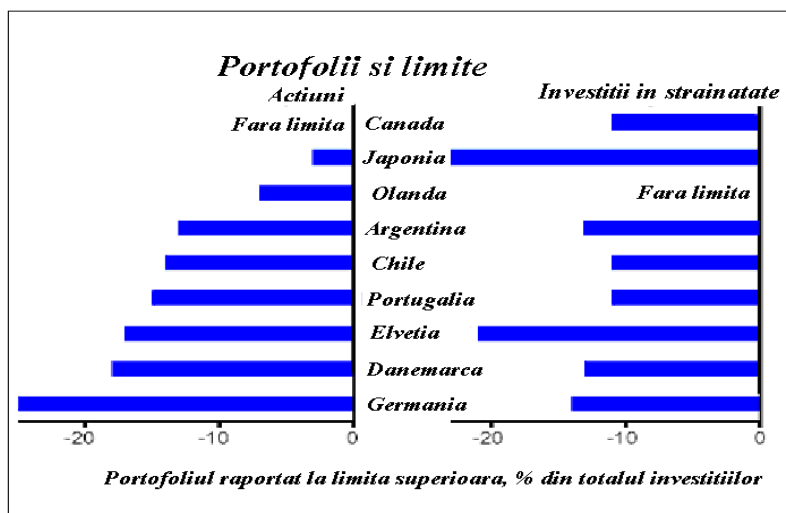

Figura 6 Portofoliul raportat la limita superioară admisă, % din totalul investițiilor

„Cea mai convingătoare explicație este că managerii fondurilor țărilor Europei continentale sunt în principal conservatori. Acțiunile deținute sunt în general mai puține decât este limita lor stabilită și decât sunt în celelalte țări. În țările de limbă engleză, precum Australia, Irlanda, Marea Britanie și Statele Unite, fondurile de pensii dețin 40-80% din valorile lor în acțiuni. În Austria,

Franța, Germania, Italia, Spania, Elveția partea acestora este de circa 10%. Acestor țări le lipsește ceea ce se numește cultura acțiunilor.” (Portfolio limits, pg. 5).

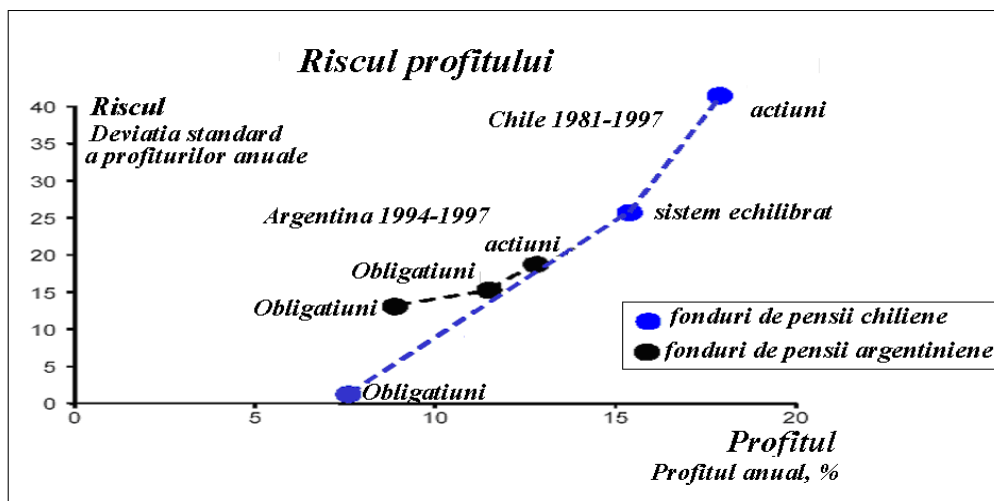

Figura 7 Riscul profitului și mărimea acestuia în cazul investițiilor în obligațiuni și acțiuni

Figura de mai sus arată că acțiunile au generat un profit mai ridicat în comparație cu obligațiunile și aceasta cu o creștere destul de mică a riscului. În consecință, limitarea portofoliului poate avea costuri mult prea ridicate în termeni de beneficii pentru membrii sistemelor de pensii.

Evident toate aceste recomandări trebuie contextualizate. Există studii care afirmă că guvernele pot și ar trebui să reducă riscurile în pensiile private obligatorii impunând un cadru regulatoriu și instituții de supervizare care, cel puțin inițial, ar trebui să fie stricte. Se ajunge chiar la situația în care guvernul trebuie își asumă responsabilitatea furnizării de obligațiuni indexate pentru a face sistemele în întregime private viabile. (Holzmann, Robert, 1999:9)

7.3. PROIECTELE DE INTRODUCERE A PENSILOR ALTERNATIVE ÎN ROMÂNIA

Sistemele de pensii suplimentare și pensii ocupaționale administrate privat (pilonii 2 și 3) nu au fost introduse până acum, proiectele de lege privind pensiile suplimentare și pensiile ocupaționale aflându-se pe masa de lucru a parlamentului.

Trebuie precizat însă că aceste tipuri de pensii vor fi accesibile doar celor care au timp să capitalizeze fonduri semnificative în aceste direcții și în special celor cu venituri ridicate, nefiind însă o soluție pentru pensionarii actuali sau pentru cei care se pensionează în următorii ani și nici pentru asigurații actuali cu venituri mici.

Vom urmări mai jos propunerile actuale de proiecte de lege ale pensiei obligatorii administrate privat și a celei ocupaționale, cu caracter facultativ pentru angajați.

7.3.1. Proiect de lege privind fondurile de pensii obligatorii administrate privat. 12.11.2003

Proiectul de lege reglementează modul de înființare, organizare și funcționare a sistemului fondurilor de pensii obligatorii administrate privat, atribuțiile **Comisiei de Supraveghere a Asiguraților** și stabilește garanțiile acordate participanților la aceste fonduri.

Există o serie de elemente cheie ce trebuie amintite pentru a înțelege opțiunile pe care acest proiect le-a făcut:

- Constituirea unei Comisii de Supraveghere a Asiguraților ce are ca obiectiv protejarea intereselor participanților și beneficiarilor acestui tip de pensii, controlând activitatea tuturor persoanelor implicate în domeniul pensiilor obligatorii. În consecință, CSA are atribuții precum: acordarea, suspendarea sau retragerea avizelor, autorizațiilor sau licențelor privind fondurile, administratorii, depozitarii și auditorii independenți, administrarea Fondului de garantare, stabilirea metodologiei de calcul a indicatorilor de rentabilitate a fondurilor, precum și calcularea acestora, informarea participanților cu privire la acest sistem, emiterea de norme, etc.

- CSA administrează Fondul de Garantare ce garantează drepturile cuvenite participanților și beneficiarilor și efectuează plata drepturilor, până la reluarea plăților de către administrator, urmând ca să recupereze suma cheltuită de la acesta. Fondul de garantare se constituie din cotizațiile administratorilor și din profitul rezultat din investirea acestor sume.

- Fondul trebuie ca în termen de 3 ani de zile să dețină un număr de minim 50.000 participanți.

Activele pot fi investite în:	Plafonul maxim, % din valoarea activelor fondului
depozite bancare la o bancă sau la o instituție de credit, autorizată de BNR să își desfășoare activitatea pe teritoriul României și care nu se află sub supraveghere sau administrare specială sau a cărei autorizație nu este suspendată	20
obligațiuni și titluri de credit emise de Ministerul Finanțelor Publice și obligațiuni emise de BNR	70
obligațiuni emise de autoritățile administrației publice locale din România;	20
acțiuni care sunt cotate pe o piață reglementată de CNVM	50
obligațiuni emise de societăți comerciale înregistrate în România și care sunt cotate pe o piață reglementată, având ratingul solicitat de CSA cu consultarea CNVM	50
obligațiuni de stat emise de guverne străine care au un rating internațional acceptat și acțiuni emise de emitenți străini și cotate pe o piață străină acceptată de CSA și de CNVM, în condițiile respectării reglementărilor în domeniul valutar emise de BNR	20
alte forme de investiții prevăzute de normele CSA	

- Persoanele cu vârstă de până în 35 de ani care devin pentru prima dată asigurați obligatoriu în sistemul public de pensii sunt obligate să contribuie la fondurile de pensii obligatorii administrate privat. Pentru persoanele de până în 35 de ani care sunt deja asigurate fondul de pensii administrat privat este opțional.

- Individul poate să treacă de la un fond la altul notificând cu 30 de zile înainte de aderarea la noul fond. Transferul de disponibilități va cuprinde suma existentă în contul participantului la ultima dată de evaluare, diminuată cu comisionul și penalitatea de transfer, dacă este cazul.

- Contribuțiile se plătesc de către angajator sau persoanele care sunt asimilate angajatorului, după caz și reprezintă o parte din contribuția individuală de asigurări sociale datorată la sistemul public, deducându-se din aceasta. Baza de calcul a contribuției nu poate depăși de 5 ori salariul mediu brut lunar pe economie. La început, cuantumul contribuției este de 2% din baza de calcul, urmând ca în termen de 10 ani de la începerea colectării, cota de contribuție să se majorează la 8% cu o creștere de 0,6% pe an, începând cu 1 ianuarie al fiecărui an.

- Capitalul social minim al administratorului reprezintă echivalentul în lei al sumei de 20 milioane euro, este depus integral la momentul constituirii acestuia și nu poate proveni din împrumuturi sau sume puse la dispoziție cu orice titlu de alte persoane fizice și juridice. Pentru administrarea unui fond, administratorul percepe comisioane ce sunt aceleași pentru toți participanții. Modificarea lor se comunică participanților cu cel puțin 6 luni înainte de aplicarea lor.

- Administratorul este obligat să constituie din resurse proprii un fond de rezervă, de la data începerii activității de colectare, ce trebuie să aibă un nivel prudential care să acopere:

a) pensiile obligatorii în plată și cele previzibile pe termen mediu;

- b) obligațiile de majorare a acestor drepturi;
- c) ajustarea ratei rentabilității până la nivelul normat;
- d) diferența dintre suma la care are dreptul participantul și activul său personal în cazul transferului la un alt fond de pensii obligatorii.

- Activul personal al individului poate fi folosit doar pentru plata unei pensii obligatorii. Fac excepție doar beneficiarii care nu au calitatea de participant, persoanele pensionate de invaliditate, persoanele al căror activ personal la data retragerii este prea mic pentru a putea primi o pensie obligatorie. În aceste situații, persoanele respective primesc o plată unică în termen de 30 de zile de la dovedirea încadrării în una dintre situații.

- Individul poate alege între o pensie obligatorie proprie și o pensie obligatorie cu componentă de supraviețuitor (ce se plătește și după decesul participantului soțului/soției) iar cuantumul pensiei obligatorii se stabilește în funcție de vârsta participantului, vârsta soțului supraviețuitor sau beneficiarilor desemnați, dacă este cazul, și de suma aflată în contul participantului.

7.3.2 Proiectul de lege privind pensiile ocupaționale

Proiectul stabilește principiile înființării schemelor facultative de pensii ocupaționale și ale fondurilor de pensii ocupaționale și principiile organizării și funcționării administratorilor, precum și coordonarea activității altor entități implicate în acest domeniu, după cum urmează:

- Dreptul de a propune o schemă facultativă de pensii ocupaționale aparține angajatorului sau sindicatului prin contractul colectiv de muncă la nivel de unitate, grup de unități sau ramură.

- Angajatorii, agenți economici care înregistrează obligații bugetare neachitate la scadență la sfârșitul anului, precum și instituțiile publice indiferent de sistemul de finanțare și de subordonare nu pot contribui la scheme facultative de pensii ocupaționale.

- Contribuția la un fond de pensii ocupaționale se virează odată cu contribuțiile de asigurări sociale obligatorii iar nivelul acesteia poate fi de până la 200 euro pe an din venitul salarial anual în procedura de definitivare a impunerii anuale.

- Contribuția participantului la fondul de pensii ocupaționale se deduce din venitul salarial brut al acestuia în completarea deducerii contribuțiilor de asigurări sociale datorate potrivit legii.

- Cheltuielile angajatorului cu contribuțiile datorate de acesta la fondul de pensii ocupaționale în sumă de până la 200 euro pe an pentru fiecare participant sunt deductibile la calculul profitului impozabil.

- Participanții pot în orice moment să modifice, să suspende sau să înceteze contribuțiile la o schemă facultativă de pensii ocupaționale, fără nici un fel de sancțiune, păstrându-și drepturile, conform regulilor schemei facultative de pensii ocupaționale.

- Un fond de pensii ocupaționale trebuie să aibă minim 100 participanți.
- Capitalul social minim pentru activitatea de administrare a fondurilor de pensii ocupaționale este echivalentul în lei, calculat la cursul de schimb al Băncii Naționale a României la data constituirii, a sumei de 10 milioane euro.

Unde pot fi făcute investiții:	Plafonul maxim, % din valoarea activelor fondului
Instrumente ale pieței monetare, inclusiv conturi bancare și depozite la bănci autorizate de Banca Națională a României și care nu se află sub supraveghere specială sau a căror autorizație nu este suspendată	20
Titluri de stat emise de Ministerul Finanțelor Publice	70
Obligațiuni și alte valori mobiliare emise de autoritățile administrației publice locale din România	20
Valori mobiliare tranzacționate pe o piață reglementată și supravegheată de Comisia Națională a Valorilor Mobiliare	50
Obligațiuni și alte valori mobiliare emise de alte state, care îndeplinesc cerințele prevăzute de normele Comisiei	10
Obligațiuni și alte valori mobiliare ale organismelor străine non-guvernamentale, dacă aceste instrumente sunt cotate la burse de valori autorizate și îndeplinesc cerințele de rating și alte cerințe prevăzute de normele Comisiei	10
Titluri de participare emise de organisme de plasament colectiv în valori mobiliare din România sau din alte țări care îndeplinesc cerințele de rating și alte cerințe prevăzute de normele Comisiei	5
Alte forme de investiții prevăzute de normele Comisiei care vor cuprinde și procentele maxime ale activelor ce pot fi investite în aceste forme de investiții	

- Veniturile administratorului din activitatea de bază se constituie din comisioane percepute:
  - a) prin deducerea unui procent din contribuțiile plătite, dar nu mai mult de 5%, cu condiția ca această deducere să fie făcută înainte de convertirea contribuțiilor în unități de cont;
  - b) prin deducerea unui procent din profitul rezultat din investirea activelor fondului de pensii ocupaționale.

- Comisia stabilește modalitatea de calcul și de plată a comisioanelor:

ART.71.

(1) Activul personal este folosit numai pentru obținerea unei pensii ocupaționale viagere.

(2) Dreptul la pensia ocupațională se deschide, la cererea participantului, cu îndeplinirea următoarelor condiții cumulative:

a) vârsta de pensionare prevăzută în Legea nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale, cu modificările și completările ulterioare;

b) dacă au fost plătite minimum 60 de contribuții lunare;

c) activul personal este cel puțin egal cu suma necesară obținerii pensiei ocupaționale minime prevăzută prin normele Comisiei.

(3) În caz de invaliditate permanentă, participantul poate beneficia de activul personal fără îndeplinirea prevederii menționate la alin. (2) lit. a).

ART.72. – Se exceptează de la prevederile art. 71 situațiile în care:

a) participantul nu îndeplinește una din condițiile menționate la art. 71 alin. (2), caz în care primește suma existentă în contul său ca plată unică sau plăți eşalonate în rate pe o durată de maxim 5 ani, la alegerea sa;

b) invaliditate, caz în care dreptul la pensia ocupațională se deschide în condițiile și la termenele stabilite de Comisie;

c) decesul participantului a survenit înainte de depunerea cererii pentru obținerea unei pensii ocupaționale, caz în care suma din cont se plătește beneficiarilor în condițiile și cuantumul stabilite prin actul de aderare și actul de succesiune;

d) decesul participantului a survenit după deschiderea dreptului la pensia ocupațională și acesta a ales un tip de pensie ocupațională cu componentă de supraviețuitor, caz în care sumele aferente se plătesc către persoana nominalizată.

8. IMPACTUL INTEGRĂRII SISTEMULUI ROMÂNESC DE PENSII ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

8.1 Măsurile adoptate de UE pentru rezolvarea problemelor sistemelor de pensii ale țărilor membre și impactul acestor măsuri asupra viitoarei aderări a României la Uniune.

Reformarea actuală a sistemului românesc de pensii trebuie să ia în considerare opțiunile, tendințele și legislația Uniunii Europene în care România dorește să se integreze.

Țările Uniunii se confruntă cu dificultăți ale propriilor sisteme de pensii, dificultăți care au în cea mai mare parte factori sociali și economici comuni, așa cum am arătat în primul capitol, ceea ce a dus la propunerea și formularea în cadrul Uniunii, de măsuri comune pe termen mediu prin intermediul comisiilor de lucru organizate pe problema pensiilor.

Cunoașterea soluțiilor adoptate de țările Uniunii Europene în ceea ce privește reformarea pensiilor într-un viitor apropiat este importantă din necesitatea de aliniere la aceste trenduri, cât și datorită faptului că ele reprezintă modele de rezolvare a unor probleme cu care se confruntă și țările foste comuniste.

Propuneri de reformă precum creșterea gradului de ocupare a forței de muncă pentru creșterea sustenabilității sistemului de pensii național, inclusiv prin atragerea de forță de muncă din afara țării, înăsprirea condițiilor de pensionare anticipată, egalizarea vârstei de pensionare între femei și bărbați și creșterea ei la 65 de ani până în 2020, creșterea ratei de ocupare a populației vârstnice și motivarea acestora de a-și amâna pensionarea (obținerea de beneficii crescute prin creșterea perioadei active) vor constitui îndatoriri pentru România în momentul integrării în Uniune (a se vedea mai jos măsurile adoptate de Uniune în urma deciziei de reformare comună, la summitul de la Lisabona (2000)).

Analizând sistemul românesc de pensii, ca urmare a cererii de aderare a României la UE, Comisia Europeană a subliniat o serie de puncte critice, care ar necesita o îmbunătățire în perspectiva adecvării sistemului la cerințele Uniunii:

- gradul redus de colectare a contribuțiilor
- criza financiară a sistemului
- procent redus din PIB alocat asigurărilor sociale
- inegalitățile generate de sistem
- capacitatea limitată a sistemului de a face față coordonării sistemelor de asigurări sociale la nivelul Uniunii
- noua lege a pensiilor permite parțial transferul drepturilor și beneficiilor de pe teritoriul României în alte state cu care România a încheiat acorduri
- necesitatea întăririi și dezvoltării capacităților administrative ale instituțiilor abilitate în domeniu

La întâlnirea de la Lisabona din anul 2000, Consiliul Europei a decis să mandateze o comisie care să realizeze un studiu despre sustenabilitatea sistemelor de pensii ale țărilor membre și să propună soluții de rezolvare a dezechilibrelor (Strategia de la Lisabona).

S-au adoptat astfel o serie de măsuri comune pe termen scurt (2010) sau lung (2050) privind următoarele puncte strategice:

1.furnizarea de pensii adecvate

- asigurarea unui standard de viață decent persoanelor pensionate
- promovarea solidarității între generații
- furnizarea accesului indivizilor la sistemele de pensii publice sau private

2.sustenabilitatea financiară a sistemului

- cheltuielile publice cu pensiile se estimează că vor crește cu 3-5 % din PIB în cele mai multe țări UE între 2000 și 2050 (15-20% din PIB în 2030)

s-au propus următoarele măsuri pentru sustenabilitatea sistemului:

- creștere economică
- creșterea ratei de ocupare a forței de muncă:
  - la o creștere economică de 3 % din PIB, rata de angajare în medie ar trebui să ajungă până în 2010 la 70% din populația totală aptă de muncă (60 % pentru populația feminină) și la 83% până în 2045 - dacă rata de ocupare a forței de muncă va crește conform strategiei, până în 2010, creșterea cheltuielilor cu pensiile publice se prognozează a fi reduse la o treime în 2050.
- creșterea ratei de ocupare a populației în vârstă (55-64) de la 38,5% la 50% până în 2010 (amânarea pensionării)
- atragerea de forță de muncă calificată din țările în curs de dezvoltare sau a celor subdezvoltate
  - motivarea femeilor să intre și să reintre după întrerupere pe piața muncii
  - flexibilizarea sistemului pentru a le permite femeilor să lucreze și să aibă grijă de copiii mici (încercarea de a stimula creșterea fertilității)
  - recunoașterea anilor în care femeia întrerupe munca pentru îngrijirea copilului ca vechime la pensie (2, 3 ani)
- creșterea cu un an a vârstei de pensionare va absorbi aproximativ 20% din creșterea medie prognozată a cheltuielilor cu pensiile din 2050
  - înăsprirea condițiilor de pensionare anticipată
  - creșterea vârstei de pensionare cu 5 ani până în 2010
  - egalizarea vârstei de pensionare între femei și bărbați, la 65 de ani pentru ambii, până în 2020.
- constituirea fondurilor de rezervă pentru a face față pensionării generației baby-boom

- creșterea accesului la obținerea pensiei suplimentare, reducând astfel presiunea asupra sistemului public
- găsirea altor resurse financiare pentru sistemul public de pensii, precum eco-taxele.
- asigurarea cetățenilor că o cotizare un timp mai îndelungat la sistem va duce la beneficii mai mare (pentru stimularea rămânerii pe piața muncii a celor în vârstă)

3. modernizarea sistemelor de pensii ca răspuns la nevoile în schimbare de pe piața muncii

- îmbunătățirea sistemului pilon II pentru a mări acoperirea muncitorilor mobili din punct de vedere al locului de muncă și cât și teritorial

Sursa: Adequate and sustainable pensions, Lisabona, 2000, www.eu.int.org

8.2. Reglementările comune ale Uniunii privind transferul beneficiilor de pensii între țările membre.

De asemenea, România trebuie să țină seama de reglementările comune ale Uniunii privind transferul beneficiilor de pensii între țările membre, reglementări la care va trebui să se alinieze în momentul aderării.

Această necesitate a adoptării de reglementări comune în sfera asigurărilor pensiei de bătrânețe a apărut odată cu libera circulație a muncitorilor. Astfel, reglementările comune între țările membre în ceea ce privește drepturile de protecție socială a acestor persoane mobile îl asigură pe cetățeanul uneia dintre membrele Uniunii care lucrează pe parcursul vieții în una sau mai multe dintre țările UE că în momentul retragerii de pe piața muncii beneficiază de indemnizații și servicii necesare perioadei de retragere.

După o serie de discuții privind diferențele și asemănările existente între caracteristicile sistemelor de asigurări ale țărilor membre, la nivelul Uniunii s-a abandonat ideea de armonizare a sistemelor. Comunitatea Europeană a concluzionat că fiecare stat poate să își păstreze propriul sistem de securitate iar drepturile sociale să circule liber în cadrul Pieței comune.

Una din reglementările adoptate este *Legea locului de muncă* (Lex locis laboris). Ea se aplică muncitorilor care lucrează într-o țară toată viața și pleacă la vârsta pensiei în altă țară. Beneficiile financiare provin din țara în care s-a lucrat iar serviciile în natură se primesc din țara în care există rezidența (banii pentru plata serviciilor fiind transferați din țara în care s-a plătit asigurarea).

Pensia suplimentară ridică unele probleme, existând țări precum Germania, care acordau pensii suplimentare (prin intermediul întreprinderii) după o perioadă de x ani pentru a-i face pe muncitori fideli întreprinderii. Prin directiva din anul 1998, s-a stabilit la nivelul comunității ca muncitorii care se deplasează să își păstreze dreptul la pensia suplimentară.

Una din problemele discutate la nivelul Uniunii este cea a *înființării celui de-al 16-lea sistem de pensii*, ce poate pe de o parte să reducă problemele actuale de transfer sau echitate a beneficiilor dar pe de altă parte, reprezintă un pericol pentru sistemele naționale pentru că înseamnă o părăsire a acestora de către contribuabili, în condițiile în care există deja probleme financiare majore odată cu îmbătrânirea populației.

Regulamentul UE 1408/71 este principalul care reglementează coordonarea sistemelor de securitate socială între statele membre, prevăzând următoarele:

- a) În ceea ce privește pensiile de bătrânețe, pentru dizabilitate, de urmaș
- persoană nu poate contribui în același timp la două sisteme naționale pentru un tip de pensie
  - Pensiile sunt atribuite angajaților și urmașilor acestora dacă locuiesc într-unul dintre statele UE
  - Când beneficiarul locuiește în afara țării furnizoare a beneficiului pensia ia forma pensie pro-rata, care este mai mică decât cea plătită rezidenților țării furnizoare a beneficiului
  - Cei care deși nu sunt cetățeni ai țării contribuie la sistemul ei de asigurări se supun aceluiași reguli ale sistemului precum cetățenii respectivei țări, în ceea ce privește perioadele de contribuție, cu menținea că neîmplinirea perioadei poate fi completată cu o perioadă de x ani de activitate în alt stat (perioada x este stabilită de statul furnizor)
  - Mărirea pensiei este în funcție de perioada de contribuție
  - Unele beneficii precum cele pentru copii sau adulți cu dizabilități nu sunt plătite dacă persoana nu locuiește în țara care furnizează beneficiul
- b) Beneficiile destinate copilului și îngrijirii acestuia sunt plătite membrilor familiei unei persoane angajate într-un stat membru UE după legislația țării angajatoare chiar dacă familia care se califică trăiește în altă țară
- c) Beneficiile de șomaj sunt plătite pe trei luni de țara în care șomerul caută de lucru, dar după legislația țării din care persoana respectivă a plecat, iar cheltuiala o suportă țara mamă. După căutarea unui loc de muncă în altă țară UE timp de maxim 3 luni șomerii trebuie să se întoarcă în țara mamă pentru a continua primirea ajutorului acolo.

În aceeași timp, codul European de securitate socială stabilește printr-o serie de reglementări, condițiile de funcționare a sistemelor de pensii în statele membre:

- vârsta de pensionare nu trebuie să depășească 65 de ani. Părțile pot stabili o vârstă mai mare dacă numărul rezidenților de această vârstă nu este mai mic de 10% din numărul rezidenților sub această vârstă (dar peste 15 ani.)
- perioada medie de cotizare este de 30 ani
- pensia trebuie să înlocuiască cel puțin 40% din veniturile anterioare ale beneficiarului (din timpul perioadei active)

Beneficiarul poate continua să lucreze și după vârsta de pensionare.

9. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

9.1. Recomandări privind echilibrarea și reducerea problemelor în sistemul public (actual)

1.1. Elaborarea urgentă a unei strategii pe termen mediu și lung privind persoanele vârstnice, principala componentă fiind sistemul de asigurări de pensii.

1.2. Evidența informatizată. Este necesară realizarea unei baze de date completă și informatizată privind toți pensionarii din România și toate datele referitoare la aceștia. O astfel de evidență va elimina o parte din fraude întrucât va fi corelată cu alte informații electronice și va permite verificări, analize statistice, etc. Evident, accesul la informațiile din baza de date ar trebui să fie restricționat, pe nivele, astfel încât să se asigure protejarea informațiilor.

1.3. Sistemul de monitorizare, analiză și politici în sfera pensiilor.

Cu ajutorul bazei de date și al altor informații de la Institutul Național de Statistică ar trebui constituit un sistem de monitorizare care să furnizeze indicatorii necesari pentru analize și elaborare de politici de pensii și pentru monitorizarea și ajustarea acestora în procesul de implementare.

Indicatori fundamentali potențiali pentru acest *sistem de monitorizare*:

Exemple de Indicatori de intrare:

- 1) Numărul de angajați care contribuie la sistem (pe categorii)
  - 2) Salariul mediu lunar și anual
    - a. Evoluția PIB
    - b. Evoluția productivității (eventual pe sectoare)
  - 3) Rata de colectare
  - 4) Instituțiile care nu și-au plătit contribuția și sumele restante
  - 5) Speranța medie de viață la naștere, la vârsta de pensionare reală, la vârsta de pensionare teoretică, pe sexe, etc.
  - 6) Previțiunile privind evoluția populației și rapoartele de dependență în populație (piramide ale populației și simulări privind evoluția populației etc.).
- Etc. (alți indicatori utili, inclusiv indicatori comparativi cu țările UE)

Exemple de indicatori de ieșire:

- 1) Numărul de pensionari (pe categorii de vârstă, sex, an de pensionare, domeniu al economiei, ocupație, etc.)
- 2) Vârsta statutorie de pensionare
- 3) Vârsta medie reală de pensionare (pe sexe și ramuri de economie, pe zone/județe, etc.)
- 4) Cohortele de angajați și participarea lor pe piața muncii
- 5) Date privind migrația internă și externă (imigrație și emigrație)

1.4. Măsurile parametrice (ameliorarea indicatorilor de intrare și de ieșire din sistem)

i. Pe componenta “intrări”:

1.4.1. Creșterea numărului de contribuitori la sistem

a) Creșterea numărului de angajați cu forme legale prin politici active, investiții, menținerea salariului minim la o valoare cât mai mică

b) creșterea numărului de contribuitori prin atragerea celor care lucrează în agricultură sau ca liber întreprinzători. Obligativitatea plății unei contribuții pentru fiecare tânăra proprietară de pământ (de exemplu de sub 40 de ani) pentru fiecare hectar de pământ pe care îl deține sub forma unui impozit suplimentar va asigura creșterea acoperirii cu asigurări de pensii și reducerea celor fără pensie peste câteva zeci de ani.

c) Pentru românii care pleacă la muncă în străinătate cu contract de muncă ar fi necesară obligativitatea de a contribui la sistem în statele de destinație (pentru țările UE de la care drepturile de pensie vor fi transferate ulterior) sau la sistemul românesc pentru țările cu care nu avem acorduri de transfer a drepturilor de pensii. Numărul mare și în creștere al muncitorilor în străinătate constituie un mare pericol dar și o resursă potențială pentru sistemul de pensii.

d) Promovarea principiului bătrâneții active (active ageing) și stimularea (și altfel decât prin creșterea punctajului de pensie) a persoanelor care au vârsta de pensionare pentru a lucra. Femeile ar trebui să fie ținta principală a acestor politici active de menținere a ocupării.

*1.4.2. Pe măsură ce forța de muncă românească migrează spre alte țări iar economia se reface (creșterea economică susținută va produce efecte vizibile) este nevoie de **o politică de imigrare, de selecție și încurajare a imigrării dinspre anumite zone** (cu compatibilitate culturală, lingvistică, religioasă, etc). Imigranții ar putea să devină contribuitori la sistemul de pensii dacă vor lucra în condiții legale.*

1.4.3 Desigur pe termen lung o politică demografică bazată în special pe creșterea natalității va fi necesară pentru a asigura viitorii contribuitori la sistem.

1.4.4. Creșterea ratei de colectare este obligatorie și probabil se va îmbunătăți prin continuarea privatizării și prin măsuri de creștere a disciplinei financiare.

1.4.5. Creșterea contribuției procentuale la fondul de asigurări (31,5 %; 36,5%; respectiv 41,5%) nu poate fi mărită ba chiar ar trebui redusă pentru a reduce povara fiscală.

ii. Pe componenta “ieșiri”

1.4.5. **Reducerea numărului de pensionari** (și implicit a ratei de dependență), prin

- **Creșterea vârstei medii reale de pensionare**, care acum este de doar aproximativ 52 de ani. România nu își permite să aibă atât de mulți pensionari tineri.

- Egalizarea vârstei de pensionare între bărbați și femei la 65 ani (condiție obligatorie în UE cu termen limită de realizare 2020 – vezi zona de recomandări privind integrarea).

Ținând seama de faptul că în 2014 conform actualei legi a pensiilor în România vârsta de pensionare va fi de 60 ani la femei și 65 la bărbați este aproape imposibil să fie crescută vârsta de pensionare pentru femei cu 5 ani într-un interval de 6 ani calendaristici. Rezultă nevoia de a amenda legea și a începe încă de acum procesul de creștere a vârstei de pensionare pentru femei sau de a solicita o perioadă de grație de cel puțin 5 ani urmând ca în acel interval pensionarea să fie opțională pentru femei între 60 de ani și 65 de ani (conform actualului sau viitorului sistem).

- Renunțarea la pensionări anticipate (pe de-o parte inechitabile pentru că nu sunt asigurate tuturor celor aflați într-o anumită situație, pe de altă parte substituibile prin perioade de șomaj și prin acordarea de VMG până la ieșirea la pensie)

- Reducerea pensionărilor frauduloase (în special pentru invaliditate). Creșterea alarmantă a acestora, în special în anumite zone, la anumite comisii ar trebui stopată. O analiză a cauzelor și a perioadelor de creștere masivă a numărului de pensionari de invaliditate pe comisii ar fi foarte relevantă. De asemenea schimbarea periodică a comisiilor și chiar a componenței lor și reanalizarea cazurilor suspecte ar fi benefice. În plus, ar fi necesară definirea mai clară a situațiilor în care se poate declara invaliditatea unei persoane.

1.6. Creșterea echității sistemului și reducerea pensiilor aberante (prea mari) prin recalcularea pensiilor pentru cei pensionați înainte de 1 aprilie 2001. Ar trebui să se înceapă în fiecare județ cu pensiile mari și apoi să se continue cu cele mici.

1.7. Scăderea costurilor de administrare a sistemului de pensii. O analiză pe costurile de administrare se impune. De exemplu distribuirea pensiilor la domiciliu ar putea fi înlocuită pentru pensionarii care se pot deplasa și pentru localitățile cu bancomate prin utilizarea pe scară largă a card-urilor de pensie. Totuși, analiza pe costurile de administrare ar trebui să fie complexă și argumentată.

ALTE RECOMANDĂRI

1.8. Raporturile dintre *pensiile minime, VMG, Ajutorul de somaj, salariul minim, trebuie bine gândite și armonizate*. Astfel, nu este normal ca să existe pensii mai mici decât Venitul Minim Garantat pentru o persoană. În același timp, pensia minimă ar trebui să fie mai mică decât ajutorul de șomaj sau decât salariul minim pentru a nu determina presiuni pentru pensionare cât mai rapidă.

1.9. Introducerea unei *pensii sociale* (mici, dar mai mari decât VMG) pentru toți cei care contribuie cel puțin stagiul minim, pentru agricultori, liber întreprinzători, etc. ar rezolva multe dintre problemele de la baza sistemului de pensii. Această pensie minimă (pensie socială) -Pms- ar trebui să fie mai mare decât VMG pentru a-i motiva pe liberii întreprinzători și pe agricultori să se asigure. Dacă Pensia minimă ar fi mai mare decât ajutorul de șomaj cei aflați în preajma pensiei s-ar pensiona anticipat și ar încărca fondul de pensii degrevând fondul de șomaj.

9.2 Recomandări privind introducerea pensiilor administrate privat

1. Indiferent de tipul reformei, de soluțiile alese, premisa de la care trebuie să plecăm este că toate formele de redresare a sistemului implică costuri ridicate și sunt suportate în întregime de către populație. În consecință, primul lucru care trebuie realizat este **informarea indivizilor în legătură cu nevoia de reformă și cu particularitățile acesteia**. Lipsa unei informări corecte asupra costurilor și asupra necesității de a plăti aceste costuri poate avea ca efect tocmai o frânare a reformei de către populație.

2. Reforma pensiilor private nu mai trebuie amânată. Orice amânare a acestei reforme va reprezenta o greutate în plus asupra generațiilor viitoare (ce vor avea pensii mai mici, impozite mai ridicate, etc.). Studii de modelare arată că reforma sistemului PAYG poate reprezenta o soluție pentru echilibrarea fiscală doar pentru o perioadă de circa 10 ani.

3. Având în vedere problemele întâlnite atât în cazul sistemelor monopilon PAYG cât și a celor bazate în întregime pe fonduri private, cea mai bună soluție de reformă pare a fi un sistem multi-pilon care să aibă avantajele ambelor tipuri de sisteme. Principalul avantaj constă însă în „diversificarea riscului”. Ca și în cazul sistemelor de pensii în întregime private, există o fluctuație a pieței de capital și chiar riscul de faliment al companiilor ce oferă servicii de asigurare socială, însă pensiile private reprezintă doar o parte a unui sistem mai larg, individul reducându-și incertitudinea de fapt prin investirea banilor „în mai multe coșuri”.

4. În România, consumatorii au foarte puțină experiență de a investi sau nu au deloc. Experimente gen CARITAS, FNI au arătat că indivizii sunt dispuși să riște fără însă a analiza consecințele acestui risc. Pe de altă parte industria serviciilor financiare este de asemenea prea puțin dezvoltată, lipsa de experiență putând duce la decizii inadecvate în ceea ce privește portofoliul. Din

cauza lipsei de experiență a indivizilor (ce nu se comportă ca actorii raționali într-o piață perfectă) dar și a imaturității pieței de capital, mecanismele de constrângere a furnizorilor trebuie să fie foarte puternice și sistemul de verificare a acestora de asemenea.

5. În aceeași idee a ajutorării individului să se orienteze pe piața serviciilor financiare, să poată face alegeri raționale, trebuie ca tipurile de taxe și beneficiile să fie prezentate într-un format standard de fiecare companie furnizoare de pensii.

6. În condițiile introducerii pensiilor private, creșterea valorii către pensiile private nu trebuie să fie foarte lentă din mai multe motive. În primul rând, dacă valoarea contribuțiilor va fi mică și din moment ce sistemul de abia este stabilit, stabilitatea fondului va fi redusă. Aceasta are două consecințe. Pe de o parte, costurile administrării sistemului pot presupune că doar o mică parte a sumelor va ajunge la conturile individuale și managerii fondurilor ar trebui să suporte pierderi o perioadă lungă de timp până ce se va atinge un echilibru. Aceasta ar putea limita numărul celor care intră pe piața de management al fondurilor, restricționând competiția și alegerea individuală. Pe de altă parte, guvernele ar putea să renunțe la politica de a crește contribuțiile către conturile private.

9.3. Recomandări privind reformele necesare în sistemul de pensii din perspectiva integrării europene

În perspectiva viitoarei integrări a României în Uniunea Europeană, actuala reformă a sistemului românesc de pensii trebuie să ia în considerare tendințele de modificare a sistemelor de pensii a țărilor membre și legislația actuală a acestora, precum și reglementările de la nivelul uniunii privind deplasarea beneficiilor de asigurări sociale între state.

Luând în considerare intențiile de reformă ale statelor membre adoptate în urma discuțiilor de la Lisabona, România ar trebui să aibă în vedere următoarele modificări pe termen mediu:

1. Echilibrarea financiară a bugetului asigurărilor de pensii de stat prin:

- creștere economică susținută
- creșterea ratei totale de ocupare a forței de muncă. [Statele Uniunii Europene și-au propus, la o creștere economică de 3 % din PIB, ca rata de angajare în medie să ajungă până în 2010 la 70% din populația totală aptă de muncă (60 % pentru populația feminină) și la 83% până în 2045.]
- creșterea ratei de ocupare a populației în vârstă (55-64) până în 2010 (prin amânarea pensionării)
- atragerea de forță de muncă din țările în curs de dezvoltare
- motivarea femeilor să intre pe piața muncii și să reintre după întrerupere
- flexibilizarea sistemului pentru a le permite femeilor să lucreze și să aibă grijă de copiii mici (stimularea creșterii fertilității)

- recunoașterea anilor în care femeia întrerupe munca pentru îngrijirea copilului ca vechime la pensie (2- 3 ani)
- înăsprirea condițiilor de pensionare anticipată
- egalizarea vârstei de pensionare între femei și bărbați, la 65 de ani pentru ambii, până în 2020.
- creșterea oportunităților pentru obținerea pensiei suplimentare, reducând astfel presiunea asupra sistemului public
- găsirea altor resurse financiare pentru sistemul public de pensii
- stimularea rămânerii pe piața muncii a celor în vârstă prin asigurarea cetățenilor că o cotizare un timp mai îndelungat la sistem va duce la beneficii mai mare, cu alte cuvinte întărirea relației între mărimea cotizației și cea a beneficiilor

2. Sistemul pensiilor private trebuie să aibă în vedere și acoperirea muncitorilor mobili (din punct de vedere al locului de muncă și teritorial)

3. Asigurarea unui standard de viață decent persoanelor pensionate

4. Creșterea ratei de acoperire a indivizilor cu cel puțin unul din sistemele de pensii public sau privat

5. Adoptarea reglementărilor UE privind transferul de beneficii între țările membre.

BIBLIOGRAFIE

- Anusic, Zoran; Philip, O’Keefe, Madzarevic-Sujster, Sanja, (2003), Pension Reform in Croatia, Social Protection Discussion Paper Series, No. 0304, Social Protection Unit, Human Development Network. The World Bank.
- Barr, Nicholas, (1995), Piețele forței de muncă și politica socială în Europa centrala și de est, Banca Mondială, vol 2
- Barr, Nicholas, (1998), The Economics of the Welfare State, Oxford University Press.
- Barr, Nicholas, (2003), Notional Defined Contribution Pensions: Mapping the Terrain, Conference on NDC Pensions, Sandhamm, September, 29-30.
- Borsch-Supan, Axel; Wilke, Christina, (2003), The German Public Pension System: How it was, How it will be. Paper presented at The Conference on Improving Social Security Programs at the University of Maryland, September 13.
- Chand, Sheetal; Jaeger, Albert, (1999), Reform Option for Pay-as-You-Go Public Pensions Systems, December, Social Protection Unit, Human Development Network. The World Bank.
- Disney, Richard, (1999), OECD Public Pension Programmes in Crisis: An Evaluation of the Reform Options. Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank.
- Frunzaru, Valeriu, (2003), Pensiile în Uniunea Europeana. Evoluție legislativă și provocări actuale, (lucrare în programul doctoral)
- Gal, Robert; Simonovits, Andras; Tarcali, Geza, (2001), Generational Accounting and Hungarian Pension Reform, Social Protection Discussion Paper Series, No. 0127, Social Protection Unit, Human Development Network. The World Bank.
- Holzmann, Robert, (1998), Financing the Transition to Multipillar. Social Protection Discussion Paper Series. No. 9809. Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank.
- Holzmann, Robert, (1999), The World Bank Approach to Pension Reform. Social Protection Discussion Paper Series. No. 9807, Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank.
- Holzmann, Robert; Palacios, Robert, (2001), Individual accounts as Social Insurance: A World Bank Perspective. Social Protection Unit, Human Development Network, The World Bank.
- Kinsella, Kevin and Victoria A. Velcoff , U.S. Census Bureau, (2001), An Aging World, U.S. Government Printing Office, Washington DC
- Lambriu, Mihaela; Bogdan, Chirițoiu; Gregoire, Jacques, (2003), Sistemul românesc de asigurări sociale și aderarea la Uniunea Europeană, Institutul European din România.
- Lindgren, Jarl; Mielttinen, Mauri, (1999), Socio-Economic Status and Living Arrangements of Older Persons in Finland, United Nations.

- Marginean, Ioan, (2000 a) , Economia Politicilor Sociale, Editura Ars Docendi
- Marginean Ioan, (2000 b), Politica Socială și sistemul de protecție socială în România, în E. Zamfîe, I Bădescu, C. Zamfir (coordonatori), Starea Societății Românești după 10 ani de tranziție , Editura Expert, București
- Muller, Katharina; Ryll, Andreas; Wagener, Hans, Jurgen, (1999), Transformation of social security. Pensions in Central-Eastern Europe, Physica-Verlag, Helderberg.
- Palacios, Robert; Whitehouse, Edward, (1998), The Role of Choice in the Transition to a Funded Pension System. Social Protection Unit. Human Development Network, The World Bank.
- Pop, Luana (coord.), (2002), Dicționar de Politici Sociale, București, Editura Expert.
- Preda, Marian, Chassard Yves, (2000), Politicile sociale ale UE, Institutul European, București.
- Preda, Marian, (2001), Politica Socială românească între sărăcie și globalizare, Polirom, Iași
- Preda, Marian (coordonator), (2003), Bringing ICPD and MDGs at county and community levels in Romania through regional and local statistics and case studies, Raport publicat de UNFPA
- Rother, P.C.; Catenaro, M.; Schwab, G., (2003), Ageing and Pensions in the Euro Area Survey and Projection Results. Social Protection Discussion Paper Series. No. 0307. Social Protection Unit. Human Development Network, The World Bank.
- Sunden, Annika, (2003), How much do people need to know about their pensions and what do they know?. Prepared for Conference on NDC Pensions. Sandhamm. Sweeden. September 29-30, www.worldbank.org/pensions.
- Schwartz, Anita, Pension Basics, www.worldbank.org/pensions.
- Zamfir, Cătălin (coord.), (1999), Politici Sociale în România, Editura Expert, București
- Zamfir Elena, Zamfir Cătălin, (1999), Politici sociale. România în context european, ed. Expert, București
- Wolfgang, Lutz (ed.), (2003). Popnet (Population Network Newsletter). No. 35, Summer.
- World Bank. Administrative Charges, Options and arguments for controlling fees for funded pensions, World Bank Pension Reform Primes, www.worldbank.org/pensions.
- World Bank. Transition, Paying a shift from pay-as-you-go financing to funded pensions, World Bank Pension Reform Primes. www.worldbank.org/pensions.
- World Bank. Portfolio Limits, Pension investment restrictions compromise fund performance, World Bank Pension Reform Primes. www.worldbank.org/pensions.
- *** (2001) Preparing for an Aging World - National Research Council, National Academy Press, Washington DC
- *** , 2003, Legea pensiilor și a altor drepturi de autor, Ed Meteor, Bucuresti